GUSTAV PALLAS

KNUT HAMSUN

A SOUDOBÁ NORSKÁ BELETRIE

ORBIS - PRAHA

EDVARD MUNCH: PODOBIZNA KNUTA HAMSUNA

GUSTAV PALLAS

KNUT HAMSUN

A SOUDOBÁ

NORSKÁ BELETRIE

1944

ORBIS - PRAHA

Vydáno v srpnu 1944

POHÁDKA SEVERU

Poutníkovi, který zatoužil poznat kraje, o nichž mnoho četl v knihách severských autorů, naskytá se pohádková scenerie, vyvolávající mnoho vzpomínek ve sférách posvátného mlčení, v samém klínu hor a ledovců. Daleko, velmi daleko zůstala periferie města i poslední lidská sídla, jež jsou na Severu roztroušena ještě hluboko v nitru skal a hvozdů jako zakleté samoty na horských svazích a stržích. Kraj panenský, čistý a přísný. Daleko odtud je poslední stanice dráhy i poslední zastávka filigránského dopravního prostředku severského: dvoukolky s mulou či drobným koníkem.

Pozdní večer krátké severské noci, jež sama není než sladce zmírajícím a hned zas zlatě se rodícím dnem. Slabý růžový přísvit, odlesk nedaleké severní záře, zabarvuje dávno napadaný sníh okolních hřebenů horských. V mohutných konturách splývají vzadu skalní štíty, jejichž modravá běl přechází v tmu velkých lesů na úbočí. Jen málo hvězd se rozjiskřilo na nebi; denní přísvit, celou noc trvající, nedovoluje jim zatřpytit se nádhernou oslnivostí zářivých jisker jihu.

Ticho, ticho. Příroda zatajila dech před vlastní mohutností. Cítíte v tom majestátu přítomnost samého Boha. Myšlenka se tu stává modlitbou, projevem hluboké, nesmírné pokory a touhy splynouti s onou všeobsáhlou velikostí, jejíž odlesk cítíte v duši. Chápete, odkud pramení nezlomná zbožnost člověka severského,

odkud jest velký nábožný klid v jeho nitru. Jen v takových sférách mohli básnit svoje půvabné epopeje severští básníci.

Tudy kráčel kdysi po horských sněžných pláních, za mlhy a chladu, kněz Brand. Husté šero zakrývalo rozhled, trhliny a otvory v ledu slibovaly smrt; ledovec, v tenkou tříšť zjihlý, zlověstně praskal pod každým krokem. Stopy cest zapadly. V dáli hučel vodopád a u samých nohou knězových šklebila se hrůzná strž závratné hloubky, kterou tisíciletým během vyryl tu potok mezi útesy. Hrdý Brand nedbal nebezpečí a kráčel dál, kam jej volal Bůh a kam jej vedlo jeho vznešené povolání; na mysli mu zatanula bědná, otrocká láje, živořící tam dole, v rovině, a tak uboze lpící na ničemném svém životě, jako by nesla na bedrách vykoupení lidstva.

Výš a výše kráčel Brand, až se dostal do sfér, kam pozemské mlhy nesahají, zůstávajíce spjaty s nižším prostředím, a kde veselé slunce ideálu hrdě vévodí malebným výšinám. Tu, v mrazu a tichu, poznal nejpůvabnější pohádku mládí, nejsvěžejší poesii jara, kouzelnou radost životní, rozkošné teplo lásky, vše spolu vtěleno v něžné, milostné dívce Anežce. Ona byla zosobněnou alegorií půvabných nížin při fjordech, kouzelné, dumavé krásy vonných lučin tam dole, teple ozlacovaných severským sluncem, čistším a měkčím nežli na jihu, snad méně opojně sálajícím, ale trvalejším a vždy vlídnějším.

Tak se spojili kouzlem lásky oba představitelé půvabů severských: vlídných údolí při fjordech a drsného majestátu lesních a ledových strání horských. Tam něha a spolu síla poesie, tu gigantická robustnost majestátu; v obou jest otisk stopy Tvůrcovy, jenž tudy kráčel před miliony věků a v skalní kámen začarovával vysoce vzedmuté vlny oceánu, které se tady kdysi rozlévaly.

Sem, do ticha posvátného mlčení hor severských, šel i statkář a spisovatel Alfred Almers, otec malého Eyolfa, když nenalézal klidu u psacího stolu při sestavování knihy O lidské odpovědnosti, když doma v podobě zmrzačeného svého dítěte viděl příšery minulosti a důsledky velkého svého hříchu. Vnitřní hlas mu pravil, že v duši lidské dříme cos hlubšího a silnějšího nežli ta všednost života; přístup k tomuto pokladu však skýtá jenom možnost zvítězit sám nad sebou a podrobit se velkému odříkání. I vystoupil do hor, do nekonečné samoty. Viděl vycházející slunce osvětlovati vzdálené vrcholy, slyšel šumot vodopádů, v dáli zmírajících, jako doprovod vzdálené hudby k stlumené, tiché písni mlčelivé samoty. Cítil se bližší hvězdám, jako by si s nimi rozuměl, spřátelil se s nimi. Jako by zíral tváří v tvář Pravdě a vnímal skutečné rozhraní života a smrti. — A Almers tu zvítězil sám nad sebou. Poznal své poslání: nikoli hlásat zákony odpovědnosti lidské, ale tu lidskou odpovědnost učinit si pravidlem vlastního života. Uzrálo v něm velkolepé předsevzetí výchovy lidstva: Osvětlovat bohaté a slibné schopnosti, spočívající v nitru lidském, podporovat ušlechtilé sklony, umožnit splnění vznešených snah a dát se v duši obrážet všemu velikému.

Horské pláně severské byly kdysi — podle staré ságy — také druhým rájem lidstva. V době diluviální nastal ten velký převrat na zeměkouli, dosud rovnoměrně hojně obdarované bohatým teplem slunce. Byl to přechod od věčného jara k měnným počasím ročním. Byla to první doba ledová, jejímž pokračováním je doba naše. Tehdy nová moc přírodní změnila tvářnost krajinných oblastí severských, kde v báječných pralesích posud žil člověk se zvířaty svůj šťastný pudový život, sám víc zvíře než bytost lidská. Avšak velký, neodvratný Osud přerval naráz toto blaženství: Ledová vlna, řítící se od severu, zasáhla i sem; před chvatnými nárazy jejími utíkali tudy všichni živoucí tvorové překotně na jih,

kde dosud bylo teplo a tropická příroda kynula jim vlídně, slibujíc pokračování bývalého štěstí. Pudově vytušili živoucí tvorové směr a hnáni bičem chladu a hrůzou zimy pádili, strhujíce s sebou všechno. A za nimi ledová vlna kvapila — již zavalila i půvabné dosud kraje severské, přikryla ledem a sněhem bujnou vegetaci a proměnila kvetoucí kraje v jedinou zimní pláň, v níž nebylo živoucího tvora. Daleko, daleko odtud na jihu se usadili někdejší obyvatelé těchto krajů, slabí a zchoulostivělí, vyhýčkaní laskáním slunce a mateřskou něhou Přírody.

Sněžné pláně a nakupené ledové spousty zbyly na severu. Ticho zavládlo v místech, kdysi tak rušných. Němá hrůza zírala odevšad.

A přec zůstal tu člověk; skryt, v ústraní chystal se na titánský boj se zlým duchem mrazu. Jmenoval se Dreng, t. j. Hoch, a zůstal tu jako provinilec, bratrovrah. Nenávist k lidem a vzdor proti tušenému božstvu zimy plnily nitro; síla tělesná a nezdolnost vůle byly mu zbraněmi. I vycházel, ozbrojiv se proti chladu, po čase na lov do nejbližších sídel lidských a v tuhých bojích urval si mnohou kořist. Oheň pak, který nalezl v jiskrách pazourku, a teplo animální, vyvěrající z těl urvaných obětí, staly se mu obranou proti zlomoci božstva. A tak opanoval sněžné pláně a neděsil se již nakupených spoust ledových. Severský Prometheus provedl svůj vzdor; praotec Seveřanů jediný se vzepřel Bohu, když ledovou metlou hnal lidstvo z ráje.

Ale jeho vítězství bylo jen zdánlivé. Děje se posud a dálo i tehdy všechno v netušených intencích genia dějin světových a lidských. Božstvo si nežádalo zdeptání lidstva, ale založení nového, silného pokolení, schopného činů a obdařeného silnou vůlí; chtělo vytvořit člověka, v němž by se daly přivést k plnému rozvoji všechny dary božské, vložené do jeho nitra. A Dreng byl nástrojem božím; ve svém vzdoru se pokořil bezděčně této vůli.

Na jednom honu za potravou, za živými tvory, stala se jeho kořistí uštvaná, pronásledováním lovcovým zdolaná žena. Zvířecí lačnost lovcova však jihla při pohledu na teplé, rychle oddychující tělo krásných forem; již nechtěl rvát ty údy, po nichž celou bytostí lačnil. A když v oddaném pohledu, prostém veškeré nenávisti té bytosti, která se mu docela poddávala v radostné touze, spatřil překrásný záblesk věčné lásky, vložené sem Božstvem jako nejmocnější prostředek uskutečnění vůle Osudu, tu Dreng, nový Adam, v závratném blaženství splynul v objetí s novou Evou a založil nové pokolení, zdravé a silné, schopné vzdoru i rozmachu, práce i velikosti.

Tak se stalo podle mythu severského Norsko východiskem nové generace lidské, jež ozdravěla zdegenerované, slabošské lidstvo dosavadní. A zůstalo i nadále omlazujícím zdrojem pro člověčenstvo; neboť následující generace — podle téže ságy — myšlenkou ovládly svět a kulturou spjaly hledající lidstvo. Síla těla se spojila s mocí ducha a symbolem toho jest právě mohutná, podmanivá domovina tohoto lidu. — Tak vysoko staví hrdý Skandinavec svou zemi a svůj lid. —

Mohutnost a síla mají však ještě třetího spojence, který teprve dokonává celek přírody severské. Jest jím poesie. Na samém úpatí ledovce končí fjord, hluboko, přehluboko se zarývající do země. Přechod k němu tvoří nádherné, hluboké hvozdy, zakrývající obrovské stráně horské. Fjordy a lesy, toť vlastní představa krajiných půvabů skandinavských.

I tu je ticho, posvátné mlčení; ale je tu teplo a vlídno, vše je zalito laskavým zlatem slunce. Nehnutý fjord jako by dřímal svůj věčný, krásný sen, a skalní štíty, vystupující za clonou lesů, jako by jeho klid střehly; hukot vodopádů jako by mu pěl ukolébavku.

V těchto melancholických, zasněných končinách, tak tichých a

uklidňujících, dlel i Pan severský, poručík Glahn. Plnou rozkoší se nořil do tohoto ticha, plakal láskou k přírodě, vděčný dárci toho blaha. V oddychování lesa cítil vonný dech půvabné dívky Iseliny, sladký šelest její lásky, kdy se její sametové tělo chvělo v náručí mladého lovce, silného a jak orel odvážného. A usínaje cítil, jako by mu na čelo tiskla polibek, uspávala jeho hlavu na klíně a ve snu vyprávěla o první noci své velké, čisté lásky. — A jindy zas, kdy za večera vystoupil do vyšších úbočí lesních, s širším rozhledem, naslouchával drobným melodiím potůčků. Pohádková záře oblévala lesy a skály; slunce zapadlo a obarvilo lemy hor a hvozdů sytým, červeným světlem, jak olej nehybným. Nebe bylo na všech stranách otevřené a čisté. Osamělému člověku, zírajícímu do tohoto jasného moře, bylo, jako by ležel tváří v tvář hlubině světa a jako by jeho srdce bušilo vroucně vstříc té otevřené hlubině.

★

Tak vidí svou zemi Seveřan, takové myšlenky se probouzejí v poutníkovi, který do těchto končin přichází.

Platí o Skandinavii s určitou obměnou slova básníkova, že kdo chce porozumět umění a duchu národa, musí poznat jeho zemi.

DVĚ GENERACE

Podmanivé umění severské, jež se na sklonku minulého století povzneslo mezi nejpřednější v kultuře novodobé, vyvrcholilo v prvých desítiletích našeho věku v díle tří vůdčích hvězd básnických: Hanse E. Kincka, Knuta Hamsuna a Olava Duuna. Podstatu tohoto umění tvoří dovednost slovesné formy, jež u Seveřanů prodělala za posledních sto let vývoj od naivní krásy mluvy Andersenovy přes jemně lyrickou básnickou stylisaci díla Jacobsenova, přes jadrnou, prostě výstižnou mluvu povídek Björnsonových a symbolicky hutnou řeč dramat Ibsenových a šla v Norsku dalším induvidueIním vývojem k národnímu výrazu poesie Kinckovy, k přírodně básnickému projevu Hamsunovu a k strohé, dialektem nesené mluvě Duunově. Tento nový básnický výraz znamenal i pro slovesné umění světové náznak nových směrnic: spojení řeči básnické s mluvou lidovou v duchu současně kosmopolitním i národním.

V tvořící se moderní literatuře norské měl vedoucí místo *Hans E. Kinck*, jenž ve svých selských povídkách z kraje Setesdalu a vnějšího Hardangeru postavil nový typ selské romantiky, v mnohém obdobný Björnsonovi, ale v jádru paralelní s tvůrčími tendencemi Ibsenovými. Sleduje v nich a přísné analyse podrobuje všechny stinné stránky selského lidu jakožto důsledky deformačních vlivů kulturních. A zvláště bezohledně a s kousavým humorem líčí „kulturní mastičkáře, polostudované, zženštilé hlasatele

a propagátory nového stylu lidového, kteří však nedokáží nalézti v lidu kromě dialektu a národních tanců nic skutečného a opravdivého". Také on, jako Hamsun, hledá instinktivní zdroj vášní lidských; tím se jeho lidé stávají zdánlivě groteskními, ale přesvědčivě opravdovými. Kinck byl nazván největším malířem norské literatury a jeho styl má všechny základní prvky umění národního.

Druhý z uvedených autorů, *Knut Hamsun*, vévodil po dvě generace písemnictví severskému. Hamsun ukázal tehdejší mladé generaci cestu k umělecké primitivnosti a tím i k upřímnosti. Odmítl každý pathos, pózu i vyumělkovanost formální techniky a tímto opravdovým uměním se čtenáři velmi přiblížil. Jeho dílo mluví přímo k srdci, je prosté a mohutné zároveň. Cítíme z něho, jak hluboce autor porozuměl všemu, co plní ovzduší soudobé, a jak za jeho primitivismem tkví důkladné poznání nejintimnějších stránek civilisace a povznesení nad ni. Snaha po zharmonisování lidského nitra a odpoutání od všeho, co povahu skresluje a zotročuje, jest základním tónem těchto skladeb.

Rovněž *Olav Duun* se projevil vážným mluvčím ducha svého národa, a to již prvým svým velkým dílem, třísvazkovou románovou skladbou Dobré svědomí, v níž slohem prostonárodním, mluvou lidovou, bohatě dialektem zbarvenou, tlumočil rodovou ságu z rodného Namdalu. Pro norské písemnictví zaujal tím naráz asi totéž místo, jako pro literaturu švédskou Selma Lagerlöfová svým Göstou Berlingem. Vrcholu tvorby však dosáhl kronikou Lidé z Juviku. Je to šestisvazkový kulturněhistorický román, líčící život sedláků norských v rodném autorově kraji namdalském, kronika řady generací selského rodu, který před více než sto lety utkvěl na nynějším rodovém statku. Zde prodělával tento rod proces vývoje a úpadku a v jednotlivých svých členech pro-

jevuje i základní rysy národa, jehož je typickým představitelem a nositelem tradičního vývoje od časů mystické ságy až do doby současné, jejíž myšlenkové proudy jsou v závěru románu výstižně tlumočeny. Toto dílo je v mnohém směru ideová a umělecká obdoba velkých skladeb Hamsunových a blíží se jim ještě více základní thesí o nejužším vztahu člověka k přírodě, ovšem k přírodě norské, z níž ti lidé zde vyrůstají a s níž pak zůstávají v trvalém styku po celý život, z níž čerpají sílu a mocné povahové stránky svého originálního, neskresleného charakteru.

Tedy lidství v rámci osudu, osudy lidské v rámci historie lidstva, a život — ten krutý život a přece tak krásný právě tím spěním za Bohem. Toť smysl života, toť i program, třeba bezvědomý, každého z nás.

Knut Hamsun je starší, vyšel z jiné generace, ale i v jeho tvorbě naleznete týž závěrečný akord opravdového lidství, v nějž vyznívá dílo Kinckovo a Duunovo.

Také Hamsun líčí postavy a prostředí své země. Ale nehledí do minulosti, nepromítá do historie jako Olav Duun, jen kategorisuje přítomnost jako jednotlivé kapitoly velkého vývoje všelidského. Líčí nejraději rybáře v jejich chýších na pobřeží, osamělé zemědělce nebo tuláky a Laponce, kteří si obzvláště zachovali svou původnost, a dále plavce, odjíždějící na daleké cesty a vracející se s velkými poznatky životními.

Knut Hamsun jest zároveň obdoba starších i nových představitelů krásné prosy skandinavské, jak jest možno sledovati v linii, táhnoucí se téměř celé století.

Dědictví *Ibsenovo* převzal Hamsun především v boji proti každé lži; dále v hledání a nalézání základních popudů volních u člověka. Uměleckou obdobu Hamsuna s Ibsenem najdeme i v jiných směrech. Typickým znakem obou jest lokalisace děje v domo-

vině, díla obou vyznačuje vzdálená symbolika postav i dějů, dále individualismus volní, břitkost postřehu, podepřeného nejdovednější analysou, smířlivý humor životní, založený na znalosti lidí. Ale Hamsun, jenž ideově zůstává za Ibsenem, básnicky jej předčí, neboť svých cílů dosahuje prostředky mnohem básničtějšími.

S *Björnsonem* má Hamsun společné velké postavy lidí, kteří žijí v čisté přírodě a jsou sami vtělením její poesie. Síla a mohutnost, sugestivní moc otevřenosti básnické, otvírající hluboké mravní průzory životní, tvoří podstatu životního díla obou.

Z *Garborga* Hamsun přímo vyšel; byltˇ Garborg před Hamsunem hlavou mladého písemnictví norského a nejvroucnějším tlumočitelem všech myšlenek a národních ideí svého lidu. Umělecký naturalismus Garborgův, vyhrocující se ve vtipnou a originální satiru, ale zabarvený vždy jemným smutkem a pesimistickou náladou, nalezl v Hamsunovi dovedného pokračovatele a zdokonalovatele. Kritika společenských zjevů domácích vystupuje v popředí u obou spisovatelů.

Tím se blíží Hamsun jinému satirikovi severskému, *Strindbergovi*, jehož odmítavá kritika společenská budila právě v dobách pobytu Hamsunova ve vlasti největší rozruch. Díla Redaktor Lynge a Nová země jsou přímá obdoba Červeného pokoje či Gotických sálů. — Mnohem silněji ještě pojí jej k Strindbergovi jeho oblíbené thema: kritika ženy, jejíž přírodní sklony povahové dobře vystihuje. V tom poznání a v ironickém vztahu k ženě jest u Hamsuna cosi zvláštního: karikuje ji rád ve společenském prostředí, ale zbožňuje ji v přírodě jako ztělesnění poesie.

Také s *J. V. Jensenem*, s nímž po léta soupeřil o popularitu, má mnoho rysů společných. Již neklidnou svou povahu, nestálou a ustavičně proměnnou. Život obou byl velmi pestrý a mnoho v něm znamenal i pobyt v Americe, kterou oba líčí. Také v stylu

básnickém a v pojetí látek scházejí se oba zhusta; sklon k bizarnosti, za níž se skrývá mnoho poesie, a dále láska k přírodě a odvaha přímé analysy duše lidské tvoří vůdčí rysy jejich díla.

Spolu s *Jacobsenem* je Hamsun nejčistším výrazem severského ducha, neboť zobrazil nejotevřeněji a nejsilnějšími rysy veškeru subjektivní výraznost Seveřanovu: jeho nemluvnou, do sebe uzavřenou povahu, jeho mravní sílu, jeho snivou, nerozhodnou a reflektující duši. Podtrhli v něm oba i to, co jiní krajané jejich nedokázali vystihnout: jeho vyhraněnou, vrozenou věrnost sobě samému, jeho hrdou sílu.

Po smrti Björnsonově, Kinckově a Duunově zůstal Hamsun největším básníkem norským. Byl obdivován a napodoben. A přece nebyl básníkem jenom národním; byl dítě přírody spíš než odchovanec prostředí domácího, jeho velké umění bylo všelidské — a vlastně nemá jednostranného charakteru národního. Nezabývá se jen poměry domácími, ale všeobecně životními; ty však lokalisuje doma, jako Ibsen.

A přec je Hamsun především Nor. Ve své vlasti měl silné předpoklady, jež vytvářely jeho ducha a daly vyniknout jeho vrozeným sklonům: mohutnou přírodu, možnost odloučenosti od lidí; dále fjordy, obrovské lesy, drsnost zimy s bouřemi a vánicemi; úchvatnou divokost moře a boj s ním o existenci. A zase: majestát a klid norského kraje, který je velebný a tichý, uzavřený horami; není tu širých rozhledů — všude jen skály a hluboké strže. Proto i mluva Seveřanova jest uzavřena, jde spíš do hloubky nežli do šíře, ale otevírá často perspektivy, sahající až k jádru lidství.

ŽIVOT A GENESE DÍLA

U málokterého spisovatele světového jest možno vyvodit z jeho díla tak určitě a souvisle vnější popudy a podněty jednotlivých spisů, jako u Knuta Hamsuna. Sledovat události životní znamená tedy zároveň nalézat genetickou souvislost jeho díla.

Rodný kraj Hamsunův jest údolí Gudbrandsdalen v středním Norsku. Je to kraj rolníků a pastevců. Jejich sluncem prozářená, pověstmi obetkaná země ležela dlouho mimo pochodovou dráhu moderních idei po skandinavských krajích. Jsou to lidé skromní, šetrní a pracovití. Zde žil v první polovině devatenáctého století otec Hamsunův, povoláním krejčí, a měl tu ve vsi Lomu statečck. V tomto statečku se narodil Knut Pedersen Hamsun dne 4. srpna 1859.

Když mu byla čtyři léta, odstěhovala se chudá rodina na ostrovy Lofotské, kdež trávil básník celé své dětství. Obyvatelé této chladné skalnaté ostrovní země za polárním kruhem jsou rybáři, velkou část života tráví na širém moři, jsou často vydáni nebezpečí a zvyklí zírat smrti v tvář. V předlouhých nocích zimních často smutně živoří, aby pak s jásotem a nadšením, nám nepochopitelným, vítali slunce, které jim přináší život. Takovéto protiklady smutku a jásavého okamžitého štěstí nalézáme také u postav Hamsunových. Typický je hrdina románu *Pan.*

Krásné a volné bylo básníkovo dětství v přírodě: ustavičně se toulal po horách a lesích nebo na skalnatém pobřeží, naslouchaje

příboji vln a křiku mořských ptáků, kteří tu přebývají v nesmírných hejnech. Život zdejších rybářů vylíčil později v povídce *Na mouřenínském ostrově.*

Když poněkud odrostl, ujal se ho strýc farář a zaměstnal jej na svém statečku na norském pobřeží (severní Norsko s ostrovy Lofotskými tvoří samostatný kraj správní, zvaný Nordland) a později jej dal na ševcovinu do Bodde. Ale řemeslo Hanse Sachse se Hamsunovi nezalíbilo a opustil je záhy.

Bylo mu sedmnáct let, když jako ševcovský učeň napsal první známou báseň *Shledání* (Gensyn), prostou znělku, lyrický vzdech nad nevěrnou milenkou, kterou po čase odloučení potkává básník cizí a chladnou. Z této doby pochází také jeho první tištěná povídka *Björger*, historie chudého chlapce selského, jemuž zemřeli oba rodiče; vliv selských povídek Björnsonových je tu zřejmý.

Zanechav ševcoviny nehledal již pevného zaměstnání a žil všelijak. Když se žaludek občas příliš hlásil o svá práva, uzavíral s ním okamžité kompromisy: toulal se po břehu v přístavě a vydělával si několik örů obstaráváním drobných poslíček, nebo pomáhal lodním a nádražním posluhům, nosil uhlí, nádeničil. Nějaký čas štěrkoval také silnici. A přece byl šťasten. Oděn v hadry, obut v rozbité cáry, potloukal se s kamarády-trhany, a když měli peníze, utráceli je rychle. Bylo-li někdy peněz nadbytek — to bývalo, když pracovali občas za týdenní mzdu — tančívali v sobotu celou noc s děvčaty podezřelé úrovně a hýřili bezuzdně. Potom pracovali s chutí celý týden a těšili se na novou sobotu. Také se živil nějaký čas tím, že v lesích kácel stromy, a získal si v tom oboru zvláštní zručnosti a pověsti mezi svými druhy. — Vzpomínky z té doby vložil do románu *Podzimní hvězdy* a přírodu nordlandskou líčí ve všech svých dílech, nejpůvabněji v románech *Rosa* a *Benoni.*

Pak se vrátil do Kristianie a začal studovat. Tím nastalo nové období nesmírné bídy a stálého hladu. Bydlel v podkrovní komůrce, nakonec úplně prázdné, protože všechen majetek byl nucen prodat. Když nemohl platit činži, nocoval střídavě na ulici, v lese a v jakési opuštěné dílně klempířské, která neměla okenních tabulek a kam stropem pršelo a sněžilo. Často čtyři až pět dnů nejedl. Hledal nějaké zaměstnání, aby si vydělal alespoň na nejnutnější potřeby — marně. Ucházel se o místo sluhy, ale nebyl přijat, poněvadž nemohl složit kauci deseti korun. Hlásil se k hasičskému sboru, ale byl odbyt pro krátkozrakost. Konečně zchátral tak, že se nemohl hlásit o místo jako slušný člověk. Psal feuilletony a lokálky do časopisů — většinou mu je zamítali — jen občas dostal za ně pět — i deset korun. Ale co platno, když bohémské zvyky nedaly klidu: co dostal, prohýřil nebo rozdal ještě týž den; a pak hladověl znova. A málem by se byl stal z hladu zločincem — uvědomělým, příkrým, který strojí svůj zločin z nenávisti. O tom vypráví v románu *Hlad.* — Konečně byl z milosti přijat na loď jakožto poslední zřízenec a odjel do Ameriky.

Doufal, že se mu podaří stát se pastorem unitářské církve. Místo toho pokračoval i zde v tuláckém životě, jaký vedl ve vlasti. Chodil po farmách a pracoval jako zemědělský dělník a kočí. Práce byla úmorná. Plahočili se jako psi, spali málo a dřina je činila horečnými a nervosními. Pod žhavým sluncem pracovali na nekonečné prérii až šestnáct hodin denně, bez oddechu a rychlým tempem; a na koni, drže revolver v ruce a sleduje každý pohyb, seděl dozorce a pobízel je ke spěchu. Když nastaly podzimní měsíce září a říjen, bylo ve dne ještě kruté horko, noci byly však již chladné, takže všichni mrzli. A málo se vyspali; ve tři ráno, za úplné tmy, je budili a sotva nakrmili koně a sebe a vykonali dlouhou cestu k místu, kde se pracovalo, začala dřina znova.

Nikdy nebylo pro ně svátku. Neděle jako všední den. Jen při dešti, kdy se nemohlo pracovat, leželi celé dny v kolně, hráli „kasino", hovořili a spali. A po kampani — trvala od jara do října — se rozprášili po celém světě. — V těchto poměrech a mezi těmito lidmi strávil Hamsun tři léta a pak, když se po druhé vrátil do Ameriky, ještě rok. Vylíčil tento život v povídkách *Tuláci*, *Na prérii* a *Zacheus*.

Za svého prvního pobytu v Americe se dostal také do Chicaga. Dokud měl nahospodařené peníze z práce na farmách, vedl zde život nevázaný; brzy se však dostavila bída a aby nemusel znova hladovět, přijal místo průvodčího u městské dráhy, z počátku koňské, později elektrické. I zde mnoho trpěl zimou, jak o tom vypravuje v povídce *Vítězství ženino;* neměl teplého oděvu, i vycpával se novinami na prsou i zádech.

Ovšem ani tady dlouho nevydržel. Měl nový plán: chtěl využitkovati svých vědomostí literárních a filosofických a pokoušel se o profesuru těchto oborů při veřejných školách chicagských. Když se mu to nezdařilo, vrátil se opět k práci tělesné.

Tentokráte to bylo rybaření. Tři léta trávil na pustém, odlehlém pobřeží Newfoundlandu a vytrvale spořil, aby si nahospodařil peněz k návratu do Evropy. Život byl zde hrozný. Hamsun o tom vypravuje v povídce *Na písčinách u Newfoundlandu*: „Po dlouhé měsíce den co den, celé hodiny jsme leželi na písčinách a lovili tresky. Léto a zima přicházely a odcházely, a stále jsme byli na tomtéž místě, uprostřed moře, na hranici dvou světadílů, Evropy a Ameriky. Čtyři až pětkrát za rok jsme odjížděli do Miquelonu, abychom svůj lov prodali a zaopatřili si potravu. Pak jsme pluli opět na totéž místo, zakotvili jsme na tomtéž dně, lovili tresky a zajížděli zas do Miquelonu, abychom opět vylodili zboží. Ale i tu v pobřežní osadě bývalo pusto, jen několik rybářů

zde bydlelo . . . Náš život nebral změny; nevěděli jsme někdy ani, je-li neděle nebo pondělí . . . Trvalo to tak dlouho, až jsme se nemohli skoro ani upamatovat, jak to vypadá na pevnině. Velmi jsme se změnili. Věčné mlčení nás učinilo docela tupými. Neviděli jsme nic než mlhu a moře a neslyšeli nic než vítr a bouři shora i zdola; nezajímali jsme se o nic a nemysleli jsme vůbec. Nač také přemýšlet? Naše neustálá práce s rybami z nás učinilo ryby, jakási zvláštní vodní zvířata z masa a krve, která lezla sem tam po lodi a mluvila zvláštní řečí, jíž jsme sami pouze rozuměli. Také jsme nic nečetli. Dopisy nemohly k nám docházet, a mimo to neustálá práce s rybami a ustavičné mlhy nás zbavily chuti k životu. Jedli jsme, pracovali a spali . . ."

Roku 1885 se vrátil konečně opět do Kristianie. Tenkrát se chtěl věnovat výhradně tvorbě literární. Ale z celého velkého plánu, který s sebou přinášel, uskutečnil jen málo. Několik feuilletonů se objevilo v létě 1886, pak anonymní článek o literatuře americké a konečně malá novela *Hřích*, dosti slabá. Vedle toho pořádal Hamsun po venkovských městech literární přednášky, hlavně o Strindbergovi a Kiellandovi, aby si takto bez veliké námahy opatřil jakýsi příjem. Ale přednášky vesměs končily deficitem, někde i fiaskem. Obecenstvo bylo netečné, zajímalo se víc o zvěřince a jiné atrakce, tehdy velmi populární — jak o tom vypravuje v povídce *Tournée*, v níž také vylíčil svůj tehdejší život a nová zklamání.

Ale svými odmítavými názory na současnou literaturu si přivodil mnoho nepřátel, takže se stal nakonec ve vlasti skoro nemožným. Proto odejel po druhé do Ameriky. Tam zase pracoval na farmách; také v Novém Yorku trávil delší dobu jako korespondent norského časopisu Verdens Gang a býval tu svědkem nočního života boháčů a zhýralců v kavárnách, barech a hernách,

kamž také později umístil řadu episod svých románů a povídek.

Ale brzo se vrátil po druhé do Evropy; tentokráte do Paříže, kde se chtěl trvale usadit. Žil tu opět v bídě, ale horší ještě muka mu působil stesk po domově, který se tu ozval silou nebývalou. Paříž mu byla cizí; nechápal jí, byl zde vytržen ze svého prostředí, toužil vrátit se do rodné země. Dojmy pařížské vylíčil v povídce *Pouliční revoluce* a v serii feuilletonů *Skizzy z Paříže*.

To bylo roku 1888. Tento letopočet jest pro Hamsuna významný. Toho roku se jeho osud změnil. Po dobách ponižování a důsledného odmítání nastal opak: dostalo se mu slávy a obdivu. Toho roku uveřejnil v norském časopise Ny Jord (Nový svět) román *Hlad* a vzbudil jím neobyčejnou pozornost. Sensace byla zvýšena anonymitou spisovatelovou. Hádalo se na Garborga (v jehož Selských studentech skutečně je mnoho podobnosti s Hladem) a když konečně rouška spadla, stal se Hamsun, který se zatím vrátil do vlasti, naráz slavným. Od té doby šel od úspěchu k úspěchu.

Tehdy byl Hamsun třicátník. Podle jeho pozdější theorie jsou dva mezníky v životě lidském: třicet let a padesát let. V třiceti jsme silní a průbojní (skoro všichni hrdinové prvých Hamsunových románů jsou třicátníci); na té výši setrváme do padesátky. Ta značí zastavení rozvoje, ústup ke konservatismu. — A jest zvláštní paradox, že Hamsun sám toto své pravidlo nejvíce rušil. Vždyť ještě v letech sedmdesátých tvořil, a na prahu osmdesátky projevil obdivuhodnou průbojnost uměleckou i životní.

Roku 1909 bylo Hamsunovi padesát let. To již měl za sebou éru největšího rozmachu.

Ale již si namlouval, že mladost uplynula. Byl silen a zdráv, ale netajil si, že se blíží podzim života. Cítil se osamělý a méně pružný, zabýval se již více vzpomínkami než perspektivami do bu-

doucnosti. A to je příznakem stárnutí. Jiným příznakem jest uklidnění vášní. Básník jest i nadále poutníkem, hraje své životní melodie, ale již se sordinou, ztlumeně. A nakonec i přiznává: „Byl jsem kdysi jiný chlapík; vlna má svůj chochol, já jej měl také, víno má svůj žár, i ten jsem měl. A neurasthenie jest opice všech nemocí; ona mne sleduje..." A jinde dodává: „Svůj původní úmysl, rozžhavovat v sobě velká železa, pevně udržuji; ale jsem neuvěřitelně směšný, myslím-li, že je to lehké zaměstnání. A také ani nevím ještě, jsou-li železa ještě ve mně, a také ani nevím, zdali je dovedu kouti, i mám-li je."

Jeho abrahamoviny slavil celý kulturní svět — jen on sám se oslav nezúčastnil. Kulturní život mu byl stále cizejší, vzdaloval se ho, zůstával sám v přírodě. Přestěhoval se do Nordlandu, koupil si tam statek a hospodařil na něm a sám fysicky pracoval. K padesátinám mu dali národní čestný dar; on však jej odmítl ve prospěch „mladší generace", které náleží budoucnost. — A za deset let dostal Nobelovu cenu.

Roku 1917 se odstěhoval do jižnějších krajů a vystřídal pak několik statků při Kristianském fjordu. To již byl uklidněn ve styku s přírodou a od té doby žil harmonický život, věnovaný práci fysické i duševní. Bolestný tón dosavadní zmizel i z jeho díla, mysl se vyjasňovala, jak o tom svědčí poslední jeho romány.

Štěstí rodinné jistě k tomu přispělo, když po rozloučení prvého manželství uzavřel sňatek nový s bytostí jeho povaze blízkou a oddanou, ochotnou sdílet s ním jeho samotářský život. Zdravé děti vyzlacovaly tuto idylickou samotu, do níž se básník vždycky rád vracel.

TRILOGIE MLÁDÍ

Hamsun je z nemnoha spisovatelů, kteří šťastně vystoupili hotoví prvním velkým dílem, bez hledání a těžkých pokusů, a setrvali pak na stejné skoro výši umělecké. Zůstává od začátku až do posledních spisů hlubokým psychologem, vznosným lyrikem a romantikem, dále kritikem zjevů společenských a mravních. Jen sloh a umělecká stavba prodělávaly vývoj od volné komposice lyrické k ukázněnému klasicismu a dále ke kronikářské rozlehlosti.

Díla Hamsunova — jak bylo částečně již naznačeno — jsou převahou autobiografická; jsou v nich vylíčeny buď osobní dojmy a vzpomínky nebo zjevy v tehdejší době akutní. Popularitu jeho založily tři nejsubjektivnější romány: Hlad, Mysterie a Pan.

Obsahem *Hladu* (1890) je naturalisticky podrobné líčení pocitů a nálad, jaké probíhají tělem a duší hladovějícího člověka. Autor líčí sebe v dobách svého těžkého existenčního zápasu, je anatomem, psychologem a vivisektorem sebe sama — odtud opravdovost a síla knihy. Do nejmenších detailů předvádí pochody tělesné, zevní příznaky hladovění, ale spolu je dává sledovat a kritisovat své duši a vůli, kterou také předvádí po prvé v boji s fysickými zákony. Líčí tento boj s vášnivou rozkoší flagelanta, kochajícího se vlastními bolestmi. Den po dni, hodinu za hodinou zapisuje klidně a věcně svá pozorování a neohroženě, s výsměchem hledí v tvář hrozným zákonům přírodním. Ve čtyřech dílech knihy sledujeme čtyři stadia přirozených zjevů, které provázejí

hlad od prvních pocitů nevolnosti až k fysickému rozkladu a zmírání. Ale čtenář cítí, že ten člověk zde nesmí zemřít, protože jeho duch, jeho vůle tomu nechce. Čím hlouběji tělo klesá, tím výš se vznáší duch a tím ostřejší je jeho ironie, výsměch zákonům lidským, Bohu, morálce, společnosti a vůbec všemu, co lidé povýšili na oficielní velikost.

Filosofie nadčlověka měla již v tomto díle na Hamsuna silný vliv. Toto „já", které zde vystupuje, má vědomí své povznesenosti nad okolí, nad všechny lidi, s nimiž žije. Jest aristokratické, má svou morálku panskou a pohrdá morálkou otroků, jež platí pro všechny ostatní lidi. Všecko, lidé a celý svět, existuje pouze takové, jakým je toto „já", centrum všehomíra, vidí. — Je to individualismus, zvláštního, zcela nového způsobu, nevídané, originální spojení filosofie s poesií.

Velké umění projevil autor již tím, že kniha, která v originále má skoro tři sta stran, nemá téměř děje a přec dovede čtenáře uchvátiti a udržet jeho zájem až do konce. To je způsobeno nesmírným bohatstvím krásných obrazů, jež se rozvíjejí a střídají v duši líčeného člověka; tato stránka, ta fiktivní dobrodružství duše napříště náležela k největším uměleckým přednostem díla Hamsunova. Tento člověk je na každé stránce jiný, vždycky nový, zajímavý a svérázný. Střídání obrazů je svěží a poutavé, v něm spočívá velké kouzlo knihy, která nemá podobné v literatuře světové.

Z Nietzscheovy filosofie si vytvořilo Norsko svou zvláštní postavu nadčlověkovu. Byl to mocný lovec, tělesně silný, se slepě rozkazujícími pudy, ale s něžnou duší. Sportovní život, který se vlivem filosofie Nietzscheovy v Norsku v letech devadesátých neobyčejně rozmohl, tíhl k tomu, aby vytvořil takového člověka. Cestovati buď pěšky nebo na lyžích nebo na kole bylo vášní doby.

Cestovalo se po norském severu, kde se již tehdy stavěly v lesích, v údolích a při moři malé sportovní chaty, kde bylo možno trávit o samotě dny a noci v bezprostředním styku s přírodou. V takové chatě, co nejprostěji sroubené, bydlil tento norský nadčlověk, předchůdce moderních trampů, v končinách, kde za letních nocí slunce nezapadá. Básnickým výrazem tohoto života je Hamsunův *Pan* (1894). V hrdinovi tohoto románu, Tomáši Glahnovi, zpodobnil sám sebe z dob, kdy unaven civilisací a jejími nároky odcházel do nedotčených, hustých lesů norských, aby tam trávil krásné dny snění a splynutí s přírodou.

Glahn žije v osamělé chatrči v lese. Žije sobě a svým vidinám, svým krásným snům, které se v něm probouzejí při styku s přírodou. Ta jej obklopuje nádherným bohatstvím rozkoší, a on je plně vnímá a prožívá svými otevřenými a citlivými smysly.

Básník líčí svůj vstup do ní:

První den v lese. Byl jsem vesel a zemdlen, všechna zvířata ke mně přicházela a prohlížela si mě, na listnatých stromech seděli brouci a majky lezly po cestě. Jak mě vítají! pomyslil jsem si. Nálada lesa pronikala mými smysly, plakal jsem láskou a radostí, rozplýval jsem se vděčností. Ty dobrý lese, můj domove, boží klide, mám-li k tobě mluviti z hloubi srdce... Stanu, obracím se všemi směry a s pláčem oslovuji ptáky, stromy, kameny, trávy a mravence jich jménem, rozhlížím se a oslovuji je po řadě. Hledím vzhůru ke skalám a myslím si: „Ano, teď přicházím!", jako bych odpovídal na volání. Tam nahoře hnízdili dřemlíci, věděl jsem o jejich hnízdech. Ale vzpomínka na dřemlíky, hnízdící tam vysoko ve skalách, odvedla moji fantasii daleko odtud. — K polední jsem vyjel na loďce, přirazil k malému ostrovu, výspě za přístavem. Byly tam fialové květy dlouhých stonků, sahajících mně až po kolena, brodil jsem se podivnými rostlinami, malino-

vými keři, hrubými ostřinami; nebylo tu žádných zvířat, a lidé tu snad také nebyli. Moře se pěnilo mírně k ostrůvku a svým hučením jemně omamovalo; daleko odtud na písčinách pokřikovali ptáci, poletujíce okolo svých hnízd na pobřeží. Ale moře obklopovalo mě se všech stran, jako bych spočíval v jeho objetí. Blahoslaven budiž život a země a nebe, blahoslaveni buďtež moji nepřátelé! Chci tuto chvíli býti milostiv k nejhoršímu svému nepříteli a uvázati řeménky na obuvi jeho...

Tato zbožná pokora mívá protějšek v žhavých snech a kouzelných vidinách. Básník líčí: Mým jediným přítelem byl les a velká samota. Dobrý Bože, nikdy nezakusil jsem být osamocenějším nežli v prvý z těchto dnů. Jaro bylo v plném rozkvětu, našel jsem na poli hvězdník a řebíček, pěnkavy a sýkorky se již vrátily; znal jsem všechny ptáky. Občas vyňal jsem z kapsy dva stříbrňáky a zvonil jimi, abych přerušil tu osamělost.

Noci přestávaly, sluneční kotouč sotva se ponořil do moře, již zase vystupoval, červený, omlazený, jako by se byl dole napil. Jak podivně bylo mně v noci! Nikdo neuvěří. To Pan seděl na stromě a díval se, jak si budu počínat? A jeho břicho bylo otevřeno a on byl tak schoulen, že se zdálo, jako by pil ze svého vlastního břicha. Ale to všechno dělal, jenom aby mohl šilhat a mít mě stále na očích, a celý strom se chvěl jeho němým smíchem, když on viděl, že všechny moje myšlenky prchají se mnou. — Les byl samé harašení, zvěř větřila, ptáci volali na sebe, jejich signály naplňovaly vzduch. Byla doba chroustů, jejichž bzukot se mísil v noci s bzukotem můr, znělo to jako šepot sem a šepot tam kol dokola v lese. Co všechno tu bylo slyšet! —

A opět slavnostně a zas pokorně uzavírá básník své vyznání:

Mdlá temnota se rozkládá po zemi, několik hvězd je vidět, za dvě hodiny zazáří měsíc. Jdu do lesa s puškou a psem, rozdělám

oheň a světlo z mé hranice září mezi kmeny borovic. A šíleně prudká radost z doby a místa podivně mnou prochvívá... Sláva, lidé a zvířata a ptáci, sláva osamělé noci v lese, v lese! Sláva tmě a Božímu šumění mezi stromy, sladkému jednotvárnému blahozvuku mlčení u mých uší, zelenému listí a žlutému listí! Sláva hlasu života, který slyším, slídícímu čumáku v trávě, psovi, který čenichá u země. Bouřlivá sláva divoké kočce, která majíc krk k zemi přitlačen slídí a chystá se ke skoku na vrabce potmě, potmě! Sláva milosrdnému tichu na zemi; — hvězdám a půlměsíci, ano jemu a jim...

Díky za osamělou noc, za hory, tmu a šumění moře, které šumí mým srdcem. Díky za můj život, za můj dech, za milost, že žiji tuto noc, za to vše děkuji z plna srdce. Naslouchej k východu a naslouchej k západu, jenom naslouchej! Toť věčný Bůh! Toto ticho, které šepotá mně do uší, je vroucí krev všepřírody, Bůh, který prochvívá svět a mě. —

Glahn se živí jako dravec ulovenými masem a pud pohlavní jej žene v náruč prosté ženy, Evy. Tento divoch se vrací občas do lidské společnosti, kde však svou nezkrocenou přírodní pudovostí přichází do neustálých sporů se zvyky a způsoby společenskými a jest proto pokládán za šílence. Vede jej sem touha po záhadné koketě Edvardě, která miluje lesního muže, jehož dech voní mateřídouškou a mechem, tuto silnou bytost, která se jí jeví spíš zvířetem než člověkem. Miluje jeho mládí a vrhá se do jeho objetí s šílenou odvahou. Ale zapuzuje jej, kdykoli se s ním setkává ve společnosti. Boj mezi oběma láskami stravuje nitro Glahnovo. Ale v rozkošných „železných nocích", kdy každá vůně, každý šelest, ptačí trylek, šumění vánku plní jeho žíly závratným opojením, v těchto nocích za svitu červánků mění se mu les v bakchantický rej, v mlčenlivou slavnost Pana a Glahn se vrací do

své chýše opojen, sladce vzrušen, naplněn zvířecí rozkoší, a zde očekává jej Eva a dává mu své čisté tělo, svá bílá, hrdě vypjatá prsa, své chvějící se rty a vonné vlasy. —

Čím bylo toto dílo pro vnitřní vývoj básníkův, jak silná konfese, je vidět z toho, že hlavní postava jeho se opakuje takřka ve všech ostatních románech. Někdy mění básník její jméno, zevnějšek, povolání, ale poznáme ji vždycky. Také s Edvardou a Evou setkáváme se ještě několikrát, v rozmanitých maskách, ale s týmiž základními rysy povahovými.

Vášnivá radost z přírodních krás, vřelé oddání se rozkoším pudového života, apotheosa nekonečných zákonů o vznikání a smrti — toť vlastní thema Pana; proto je Hamsunovým dílem nejlepším, vytrysklým jakoby z jediného jásotu duše štěstím opojené. „Co do radosti, triumfálního pocitu životního, možno pouze několik zpěvů Zarathustry přirovnati k těmto stránkám“, praví o něm kritik. Možno dodat: a některá místa románu Mysterie.

Hlavní osoba *Mysterií* (1892) je totožná s hrdinou Hladu; je to cizinec, jakýsi Nagl, pozoruhodný a zvláštní šarlatán, který, spáchav množství výstředností, zmizel právě tak náhle jak přišel. Tato postava je při veškeré grotesknosti z nejsubjektivnějších výtvorů básníkových. Je vykreslena s pietou do nejmenších podrobností; její nitro tvoří uzavřený svět — co je kolem ní, autor úmyslně zatemnil, aby víc vyniklo, co plní její duši. K zesílení výrazu staví ještě proti ní folii, ubožáka Minutu, který je vlastně jakoby druhý Nagl, povaha totožná, ale vyrostlá z jiných poměrů a proto i jinak jednající, třeba podle týchž zásad. Nagl vidí v Minutovi svou vlastní duši, poznává v ní sám sebe, ale s ochromenou energií, zbaveného nadějí a ilusí, s povahou, nepříznivými okolnostmi nedosti vyvinutou, skoro zašlápnutou. Minuta je v jádru

charakterní člověk z lidu, utlačovaný a při tom stojící vysoko nad utlačovateli. Je pasivní, s minimálními nároky a ke každému zaujímá poměr hřejivý, vlídný.

V Naglovi Hamsun zpodobnil opět sám sebe; tato postava má v povaze zdánlivě mnoho šaškovitého, ale podivínství a výstřednost jsou závojem neobyčejně citlivé duše a nevšední inteligence. Opovrhuje pouze každou etiketou, klidně staví své chyby na odiv, je prostý jako příroda sama a tím stojí mnohem výše než všichni ti, kdož se mu smějí, oni „schematičtí tvorové naší doby, kteří jsou jenom banální jednotky velké cifry společenské, vyráběné ve velkém a na tucty moderními stroji duševními“.

Mysterie jsou spíše velký cyklus causerií a psychologických dobrodružství než román, a pokládají se někdy za nejlepší dílo Hamsunovo. Román však nemá oné pevné umělecké stavby, která je předností Hladu a Pana, a také mu vadí přílišná tendence, která v obou dílech předešlých ustupovala do pozadí a jen mezi řádky ji bylo možno sledovat. V Naglovi a jeho řečech vyjádřil Hamsun opět své zásady, společenské protesty, ba celé životní kredo svých třiceti let. Smutek plní celé dílo, v němž tak sugestivně vystihl básník nezměrné bolesti nitra lidského, drásavě a s nejhlubším pochopením. I jiné básnické stránky zde nalézáme, zvláště líčení vroucího vztahu Naglova k půvabné dívce Dagny. Lyrismus tu vystupuje umocněnou silou. Krásné sny a básnické fikce jemné duše plní vyprávění. Láska je tu krásná a pokorná, nesoucí posvěcení nejčistších citů; tak tomu bývá v Hamsunově díle vždy. A také tu bývá láska beznadějná, milenci se nikdy trvale nesejdou. — Ještě jiný, velmi delikátní odstín: dvě různé lásky jsou tu opět vylíčeny (Dagmar a Marta), jež sobě tvoří folii, různorodé a doplňující se, takže jednu chápeme teprve kontrastem druhé. To později nalézáme všude.

VERŠE

Spolu s románovou trilogií Hamsunova mládí vznikala většina jeho veršů. Básničky, uveřejněné porůznu v časopisech, vyšly knižně teprve roku 1904 pod názvem *Divoký sbor*. (V pozdějším vydání byly rozmnoženy, ale jen o přírůstek zcela malý.) — Sbírka obsahuje něco přes padesát básní lyrických, většinou krátkých, psaných formou zpěvnou, rýmovanou, slohem někdy barevným a zase strohým, s náměty většinou bez discipliny a kompromisů, jak se od bouřliváka rázu Hamsunova dalo očekávat. Nalézáme zde vedle sebe něžné dětské vzpomínky a zas projevy vzdoru proti řádům společenským, hravě nadýchnuté ohlasy první lásky i žhavé výbuchy neovládané vášně. Ovšem příroda je tu zas zdrojem všeho, z ní vychází a k ní se vrací básník vždycky a všude. V ní je šťasten, s ní splývá; její tvorové jsou jeho bratří a sestry a celý vesmír je mu velkou harmonií, jejímž atomem se cítí. Snad nejkrásněji to vyjádřil v náladové básni Čím hučí les. Je dvoudílná a v každé z obou polovin tlumočí básník dvě různé nálady přírodní, noční a denní, v krásném protikladu a souzvuku:

I.

Já ve skalin šedi jsem zbloudil dnes,
to bez koně, povozu, sám a sám —
a soumrak se snes;
a noc již se níží. Však v mechu a trávě
já pod keřem každým domov mám —
jeť léto právě.

Já bdím, a přec v ticha dřímotách
mně zdá se, že s nebem teď splývá zem
v těch nočních tmách.
A podivný hukot má duše cítí,
jak země by dýchala těžkým snem
v tom velkém bytí.

A nitro mé posvátný jímá děs,
mé myšlenky hvězdných tam po stopách
se rozlétly kdes.
Snad v noci se míjejí nebeská těla
a právě teď hvězdička v dálavách
se k nebi schvěla.

Já naslouchám hukotu niv a hor
a cítím, že srdce se v jeden pojí hlas
v ten veliký sbor.
Pak temnota čirá mé představy jímá,
já usínám na loži z mechu zas —
a všechno dřímá.

II.

A žlutavé slunce teď vyšlo již
a švitoří ptáci, a lesní zvěř
jde v skalin tiš.
A komárů hejna se vesele honí
a modravých zvonečků srdce též
tak chvějně zvoní.

Je plodnosti doba, a za noční tmy
i vesmíru světy si v šera stín
své sdílejí sny.
Když duše se do hlubin s nebe snesla,
když země svůj vzpínala plodný klín
— a hvězda klesla.

V řadě jiných ještě básní vyjádřil Hamsun svůj důvěrný, teplý vztah k životu přírodnímu. Znova a opět tlumočí, jak se cítí blízek zvířatům, travinám, lesům, jak v souhlasu s tepem jeho srdce zní takt všehomíra a splývá v harmonii s touhami jeho duše. Smutek a zase klid ze splynutí s životem v přírodě, pantheistické zbožňování, adorace všeho kolem, básnická modlitba — toť inspirace těchto básní. K nim se pojí stále zesilovaný motiv vzpomínky na minulost, na čisté sny a dětské představy, srovnání jich s resignací dneška a zas nové perspektivy velkých krás, jimiž je život i ve stáří tak bohatý. Typickou v tom směru jest na příklad něžná báseň Ostrůvek v šérách:*

* šéra, švédské skjör - pobřežní skalisko

Tam v šérách, v dáli
hle, loďka pluje;
zde v moři je ostrov
s vábnými břehy.
Tu bují květy,
jichž nikdo nezří;
tak dávné, cizí
a plné něhy.

Též moje srdce
je jak to moře
s bájnými květy,
jež ostrov tají.
Květ mluví s květem,
si šeptají divně,
k sobě se tulí
a spolu si hrají.

Tam byl jsem kdesi,
však dávno tomu —
tajemným kvítkem
orchideje.
Já cítím vůni
těch báječných luhů
a vzpomínka dávná
se v duši chvěje.

Již hlava klesá
a víčka se níží —
ta vidina vábná
mé nitro plní.
Pak noc se sklání
mým nad ostrovem —
jen Nirvany dechem
se moře vlní.

Nejprostší, čisté přírodní city však nejsou vždy tlumočeny formou jemnou. Z té bezprostřednosti vyplývá leckdy i trocha chlapství — básník se naprosto nerozpakuje podati nejjemnější vibrace duše formou strohou, do níž chvílemi přechází tak nenadále, že čtenáře, nezvyklého této volnosti, to až zarazí. Z řady básní, takto takřka zlomených, příznačná je pro dvojitost formy Hra mládí:

Kol klavíru vůně je květů —
tak v mládí jen rozkvetlé sady voní,
toť dívčího těla je vonný dech,
je ztajen i v šatů tvých záhybech,
když k notám se šíje kloní.

Mé ztemnělé oči zlato jen vidí
a v sluchu se jemná mi hudba chvěje.
Já nevím, zda zůstati mám, neb jít,
tvým kouzelným mládím jsem všecek zpit,
že nevím, co se mnou se děje.

Ó, věčné ty mládí, tvým sluhou věrným,
tvým otrokem být chci stále.
„Jen stužku smět políbit botek tvých —“
V ráz přestala hudba ruček růžných
a ticho je nenadálé.

Co teď? Již utekla, dveře zapadly za ní.
Můj výrok as příliš byl smělý.
Jak podivně má se to s lásky hrou!
Já za tuto jednu zdráhavou
dám všechny, které by chtěly.

Někdy bývá motivem veršů satira a temperament si neklade příliš těsných mezí, třeba zůstával básník i tu lyrikem a spíš povoloval smutku než hněvu. Zvlášť rád tlumočí svou životní zpověď hravými obrazy, které bizarně rozvádí a stmeluje v nejpodivnější nálady. Takové humorné modlitby nebo veselé testamenty obrážejí dvojí stránku povahy autorovy: bojovně veselou a teskně vážnou. Tak humorně vyjadřuje představu svého pohřbu v básni Hrob:

Můj Bože, jedinou milost mi přej,
bych nezemřel v posteli, to mi dej,
a neviděl kolem jen mokré nosy.

Mě raději zemřít v lese nech,
kde zelený bude mi ložem mech,
tam náhle ať za ranní skonám rosy.

Mně otcem je les, on dobře mne zná,
on syna svého jistě rád má
a spočinout nechá jej ve svém klínu.
Tak bez řečí vniknu já v jeho tiš,
a mouchy a havran a lesní myš
se na mně pak sejdou v jeho stínu.

Já uchystám pro ně velký hod,
a zuby a zobany o závod
mně zahrají veselou pohřební hranu.
A veverka poskočí se sněti v sněť
a očkama zablýskne na tu změť
a hlavinku šelmovsky skloní v stranu.

A jídla tu naleznou všichni dost,
že nakrmen bude každý host.
— A na konec zašumí s výše křídla,
to orel, host vzácný, však poslední,
mou kostru si vezme a vzlétne s ní
kams do svého skalního sídla.

A v soumraku — hoj! — až ztemní les,
pak začíná teprv ryčný ples!
Již na moji počest se panstvo stáčí,
vždyť — nejvyšší pocta — v ten hodu čas
i vznešená sovička — sper to ďas! —
mně osobně zahoukat ráčí.

A zrána než svitne nový den,
můj bude hrob již upraven,
toť z větví a chvojí nízký stánek.
Nuž, přátelé, sbohem, já nakrmil vás!
Leč na můj kdo hrob to listí střás?
Tak se mnou se loučí vánek.

A vedle toho v celé serii bezejmenných slok jsou tu přírodní verše velmi něžné; pocházejí asi z mládí a mají rys u Hamsuna nezvyklý — sentimentalitu:

Již zmlkněte, ptáčkové, klidu mi přejte,
a klidu mi přejte.
Já smuten tu bloudím a truchlím
a opuštěn vzpomínám —
že odjela v dál, že není tu již,
já zůstal zde sám a sám.
Již zmlkněte, ptáci, a klidu mi přejte.
Já zůstal zde sám a sám.

V té aleji stinné zde bývala často,
zde bývala často.
A zpívajíc, trhala květy,
jak dítě vždy jará a veselá tak —
teď stojím tu, vzpomínám na ni,
a slzou mi vlhne zrak.
V té aleji stinné zde bývala často.
A slzou ni vlhne zrak.

V svůj pokojík ani si netroufám zpět,
si netroufám zpět.
Tam květy mně nosila často
a vesele zvonil její hlas —
Ty půvabné rozkoší chvíle
teď nikdy se nevrátí zas.
V svůj pokojík ani si netroufám zpět.
Teď nikdy se nevrátí zas.

A úderem jako by opět nastavoval štít proti nepříteli a sám zaútočil satirou, posměchem. Tu bývá Hamsun nejdrsnější, neboť tady podává kritiku toho, co v životě nejvíc nenáviděl: banálnosti. Měl někdy snad na mysli určitý případ, konkrétní osoby, které asi tehdejší doba znala. Ale většinou zesměšňuje typy, podnes živé a aktuální. Z tohoto druhu básní je na příklad satira Červánky večera:

On vyhýbal se místu, kde byl slávy chrám,
v němž na podstavcích jiní stáli.
On vzlétl jednou jako orel ke hvězdám,
ač za ním dole křičeli a jemu láli.
A nad ním bylo modré nebe jen,
tož zora nové doby, k níž on letěl sám.

Pak povznést k výšinám chtěl vlastní lid,
kde ideálů kynuly mu skvělé říše.
I volali jej dolů, k zemi snažili se přivábit,
leč hrozbami ni sliby nestrhli ho s výše.
.... Však sklesl přec, to v stáří čas
a styděl se pak za svůj bouřný mládí cit.

A v slávy domě prázdný vyhlédl si piedestal,
by vydrápal se na něj, s řády kolem šíje.
Tam stojí teď a stín svůj vrhá v slušnou dál;
je jako strom, jenž od kořenů hnije.
Leč myslí si, že pevnější je teď
než v mládí čas, kdy orlem k nebi vzlétal.

Co se v zraněné duši snílkově leckdy budilo, prozrazuje řada skeptických veršů. Je v nich i vidět, jak těžce se vyrovnával s krisemi náboženskými, které jej štvaly od mládí, nežli úplně vystřebal z žil jed protestantské orthodoxie. Typická báseň tohoto druhu, bolestný povzdech, je nadepsán Vyznání:

Že dobrý je Bůh, to díš,
leč já dím: jsem jeho tvorem
a ke mně je tvrdým spíš.

A pravíš, že vše on ví.
Pak ví také, že mne mučí
a že je to skutek zlý.

On uvedl srdce mé v tluk
a vyměřil k mukám mu žití čas.
Pak jeho kdys stlumí zvuk.
Ty říkáš mi, že je Bůh.

Co bolesti se skrývá za těmito jadrnými projevy, těžko vytušit. Jaký as vývoj, nežli to vše přebolelo! A v téže náladě, bolestné a rozervané se táže básník jinde:

V horečce.

Tak vřela bouře a vítr vál.
V tom na dveře úder pádný.
Pojď dál!
Za dveřmi host však žádný.

Já vidím prvý den, jenž stvořen byl;
tak nově zrozený voní svět,
já život jsem sám.
Na nejzazším světa konci stojí
a z mraků tam na své dílo zírá
kýs němý obličej...
Což prosil jsem o život, když byl jsem v hlubinách tmy?
Tož vpřed, můj oři, divý let; já jedu na kovadlině,
jsem rudá cihla, rudá krví,
jež z čepice pozřela žlutou potravu svoji.

Hej, netluče nikdo zas na dveře?
Ta mlha tam, zda Smrti to země?
A v dáli to moře mrtvé
a uprostřed moře ten slepě zrozený ostrov:
toť Smrti země.
Já přicházím, vztahuji náruč vstříc
a na věky padám ve tvůj klín...

Nejobsáhlejší báseň celé sbírky, nadepsaná Dopis Byronovi do nebe, shrnuje odmítavý názor autorův na mravní a citový život soudobé generace; jsou to výtky, z nichž některé časem sice pozbyly aktuality, ale jiné z nich dosud platí. Autor volá velkého básníka, aby se vrátil opět na svět, že je ho tu nanejvýš třeba, a líčí mu, jak to na světě nyní vypadá: v našem životě není již poesie, jsme samá theorie, samá hesla, samá prosa; lidstvo již nežije, ale jen káže a filosofuje. „Básník" našich časů není vášnivým revolucionářem, není geniálně vzdorovitým bouřlivákem, ne — je krotký, líbí se davu, obecenstvo je s ním spokojeno a nebe mu za to žehná a cpe mu do kapes dukáty, z nichž tyjí ještě jeho

potomci. Na každé vánoce vydá náš básník román, tak přiměřeně divoký a přiměřeně krotký, aby se líbil všem; nebo knihu bídně vypocených veršů a celý rok potom básní a počítá a počítá a básní od rána do západu. A když zemře, pastor velebí jeho ctnosti, jeho spořádanost, lásku k Bohu a k církvi a ručí za to, že jistě dosáhl věčné blaženosti. — A nynější žena? Byrone, tvá žena byla něžná, milující, skromná, stydlivá a krásná, byla to žena. Teď už se dívka neumí stydět, nemlčí cudně, ale s křikem a jekotem vystavuje sebe na odiv na schůzích, aby se stala slavnou, a směje se všem družkám, které ještě ovládají své pohlaví a nepozbyly dosud svěžesti panenství. A myslí, že její život je počátkem zlaté doby zreformované společnosti, a hrda na své poslání, nosí nos vzhůru a směje se domýšlivě a šklebí odporně. — A zpěv zmizel z údolí a hor, jen řev a vytí naplňuje ovzduší dneška a ohlušuje člověka...

Vedle této sbírky nalezneme veršované vložky i v jiných dílech Hamsunových, hlavně v lyrických románech. Mají různé náměty, ale také nestejnou úroveň. Vedle vážných motivů jsou tu i dětské říkanky, které autorovi přivolávají poesii mládí. Tak v románu Poslední radost vyvolává vzpomínku prostou říkankou o jalovici, jejíž hravá melodie a skotačivý rytmus však zas a zas vyznívá v píseň o krásách přírody:

Tam v strmé výši skalní
si hoví jalovec.
A dole pnou se stromy,
leč on ční nejvýš přec.
As v polou cestě sosna
se zvedá v horský sráz
a bříza kýchá zimou,
když noční přijde mráz.

Leč on jde stále výše
a nebojí se nic,
až dojde pod oblaky,
půl lokte k nebi jen!
A tu se shlíží v dáli
jak čtyřspřeží by ved!
Je dobrým kočím přec
náš bujný jalovec!

Tam v hloubi po lučinách
a v hustém bodláčí
si svatojanské mušky
vesele skotačí;
však tady v skalní výši
je pusto kol a kol;
jen občas objeví se
tu skotačivý troll.
A jinde zase vítr
pohrává větvemi,
když v údolí je ticho
a mrtvý všude klid.
Hoj, čistý je tu vzduch,
jak nikde na světě!
Má nejlépe se přec
náš bodrý jalovec!

Teď po skalách se chvěje
již teplý jara dech,
leč brzy zatlačí jej
zas chmurný zimy vzdech.

A jalovec vždy zelený
a svěží vzhůru pne se;
jest podivno, jak, hrdina,
to všechno snadno nese.
On nakonec tak silný jest,
jak z kosti zhotoven;
a stojí hrdě, vesele,
kdy všechny stromy truchlí.
Tak, teď už víte na konec,
jak silný je náš jalovec.

Však chvílemi jej uslyšíš
tak vesele si pět:
Jak krásně modré nebe jest,
jak nádherný je svět!
A jindy opět zavolá
na všechny druhy kol:
Jen do výše, a nedbejte,
co řekne hloupý troll!
A když pak přijde zimní večer
s tisíci hvězdných světel,
tu jalovec se protáhne
a ospalý dí soudruhům:
Tož sladce spěte, všichni — již —
ach — dobrou noc, dob-rou — noc!

V témž románu jsou ještě jiné lyrické vložky, připínající se k vzpomínkám z mládí. Tak vypravuje pohádku, která mu v stáří zní stříbrnými rolničkami dětství, ale zároveň vyvolává protiklad bývalé naivity a nynější skepse:

Leč kde jsou všichni ptáčci as?
A kde jsem ocitnul se jen?
Já ve stříbrný vešel svět,
kde blaženstvím se chvěje květ
a touhou sladkou zmírá.
Tu hledím v dál — Ach, je to sen?
Mé oko v čarovnou říš zírá.

Tož ve stříbrný vešel hvozd —
tak stará vypravuje báj.
Tu zevšad jako neviděných děv
on hvězdných dálav slyší zpěv. —
Já s odvahou a klidem v líci
jsem s troldy bojovat šel v tento háj
a ze sna vzbudit pannu spící.

Teď usmívám se pohádce,
neb stářím zmoudřel jsem již v sled.
Kam tanečním jsem krokem šel,
teď marně stařeckým bych chodem spěl,
leč srdce mé se směje.
Mám v duši oheň, ale v údech led
a nitro mé se touhou chvěje.

A soumrak tichý budí sten.
Kdys toužebný on loudil vzdech. —
Tu chvěním rozzvoní se les,
jak lev by tudy kráčel kdes
a tiše mizel v dáli.
To boží mihnul se tu dech —
a les se zachvěl v kořenech.

Ještě jedna báseň z Poslední radosti zapadá do téhož rámce — opět krásná pantheistická adorace přírody:

Kam touží duše, kde můj cíl?
Hle, tiše stojí lesů chrám,
tam domov, jejž jsem opustil,
a v cizinu já zabloudil.
Teď v noci stojím sám a sám.

Svět kolem dříme tichý sen.
Tmy peruť všechno skrývá.
A tvrdé město čeká jen,
tam spěje poutník unaven,
však co mně jenom zbývá?

Lul, lul? Slyšet zvony s chlumů?
Tož vracím se již v tichý les
za podvečerních stínů.
Tam voní kůra, kvete vřes!
Já v měkký mech jsem znaven kles'
a usnul v lesa klínu.
Lul, lul! Slyšet zvony s chlumů.

HAMSUN KRITIK A POLEMIK

V Gyldendalově nakladatelství v Oslo vyšel k 80. narozeninám Knuta Hamsuna s názvem Artikler výbor jeho kritických statí časopiseckých ve výběru a uspořádání Francise Bulla. Pocházely většinou z mladších let básníkových, z dob prvých úspěchů literárních, až asi do padesátého roku, a dají se z nich také vyvodit charakteristické rysy jeho pozdějších románů. Knut Hamsun žil v mládí v přátelských stycích s několika vynikajícími současníky, hlavně Augustem Strindbergem a švédským lyrikem Ole Ranssonem (žil v letech 1860 až 1925), s nimiž sdílel odpor proti „nové romantice a nové mystice", ale vysoko nad ně vynikl stylovou lehkostí, která mu umožňovala — jak bylo již ukázáno — formou jemně průzračnou vyjádřit všechny odstíny nervosně citlivých záchvěvů duše moderního člověka a vyvodit z nich porozumění pro nedůslednosti a náladovou, nepředvídanou logiku jeho činů. Je to patrno z řady časopiseckých statí, jimiž sám bezděčně komentuje své první romány Hlad a Mysterie. V té době psal Knut Hamsun také kritické články o moderní literatuře severské, hlavně švédské. Byly to zhusta otisky přednášek, jimiž nebojácně a docela osobitě hodnotil soudobé zjevy kulturní ve své otčině, ale také ve Švédsku, Dánsku i v jiných zemích. Z těchto statí nejhodnotnější je povahokresba Augusta Strindberga, kterou později převzal Gustav Fröding do své krásné Knihy o Strindbergovi.

Odmítavá kritika všednosti a neupřímnosti povahy moderního člověka a celé soudobé společnosti jsou i vůdčími motivy některých tendenčních románů. A je těžko leckdy rozeznat, co v těchto kapitolách je promyšleně věcné a co momentním výbuchem nebo anarchistickým odmítáním všech konvencí bez uvědomění důsledků.

Jde v tom básník někdy do výstředností, ale — podobně jako Strindberg — zůstává vždy nebojácným, třeba proti sobě popudil kdekoho. Teprve v pozdějších letech zmírnil alespoň formu kritiky, třeba v jádru stál — sám stále mlád — za thesemi let bouřlivého vybíjení temperamentu.

Slova jeho jsou leckdy ostrá, kousavá, proráží v nich netajený hněv a pohrdání. Již první jeho dílo polemické „Z moderního života amerického" dávalo tušit, jak břitký kritik objevuje se v novém spisovateli. Zde provází ironií všechno, co v Americe tvoří tak zvaný veřejný život. V řadě causerií se vysmívá umělcům, spisovatelům, filosofům americkým; vysmívá se vůbec celému ovzduší této falešně demokratické společnosti, těm překotným vymoženostem její civilisace atd. To všechno se příčilo jemu, jenž miloval jen přirozenost a prostotu, příčily se mu ty sešněrované zásady a theorie, v jichž utopii se ztrácel celý skutečný život.

Ale hlavně poměry ve své otčině odhaloval Hamsun otevřeně a bezohledně; mluvil z osobních zkušeností a konkrétně, proto jeho spisy budily takový rozruch.

Vylíčení literárních a uměleckých poměrů v Kristianii z dob Hamsunova mládí jest předmětem dvou románů veskrze tendenčních: *Nová země* (1893) a *Redaktor Lynge* (1893). V obou dílech, která umělecky nestojí tak vysoko jako na příklad Pan nebo Hlad, vystupuje zase autor sám a takto přímo pronáší své názory. V Nové

zemi je tlumočníkem jeho zásad Koldevin, v Redaktoru Lyngovi idealista Höjbro. Obě díla se svým obsahem a bezohledným výrazem podobají Strindbergovým sociálně kritickým románům, ale břitkosti Strindbergovy Hamsun nedosáhl, byl přece jen více lyrikem, jehož síla spočívá v kráse a harmonii barev a světel, kdežto Strindberg byl v jádru útočný polemik, agitátor, politik.

Poměry, vylíčené v těchto románech, se ovšem od té doby změnily, ale kritika Hamsunova zůstává dobovým obrazem, nevlídným, ale přec zajímavým.

Nová země toť mládež norská. Nová země bez prsti, bez bujnosti. Tato mládež, mužská i ženská, je chladná, suchá, nemá vzácné ctižádosti, nemá v srdci místa pro vznešené city, jen prostřednost všude zavládla. Literární díla této mládeže jsou „mizerné verše a kapitoly", a poněvadž sami nic nedovedou, nemají také vyššího měřítka kritického, nafouklí jsou jako žáby a vzájemně si podkuřují. — Žena pozbyla moci, oné bohaté a líbezné prostomyslnosti, veliké vášně a znamení plemenného, pozbyla radosti žíti s jediným, svým rekem, modlou, rozmlsala se, očichává kde koho a každému dovoluje pohled, jenž se mu líbí. Láska se stává spíše jen jménem někdejšího citu a má jen ošumělý zvuk.

Nebezpečí bylo podle Hamsuna v tom, že mladá generace spisovatelská požívala v Kristianii tak přemrštěné a nezasloužené vážnosti, byla v novinách velebena a vynášena, dělali se z ní veleduchové, myslitelé, věštci. „Den co den hulákají časopisy toto prázdné hýkání oslí" a každý byl by jistě ukamenován, kdo by se pokusil klásti patřičné meze takovéto chvále a poukazovat na skutečnou cenu těchto oslavenců.

Hamsun ostatně nakonec nevěřil, že by oni sami byli tak hloupí a nechápali, jakou komedii hrají před důvěřivým obecenstvem. „Za tichých nocí, jsou-li samotni, nepochybně se posmí-

vají sami sobě, a není pravdě nepodobno, že pozorujíce se, tajně se chechtají, ale na venek se mezi sebou hašteří, kují úskoky, sžírají se vzájemnou závistí.“

Naproti tomu poukazuje na hmotnou bídu vážné žurnalistiky, která jest ubíjena povinnostmi k veličinám společnosti. Žurnalisté „vykonají za měsíc víc práce než básníci ze sebe vymačkají za celý rok“; jejich anonymní práce však zapadají a ztrácejí se beze stopy. „Oč více úcty zasluhuje takový nezaplacený a poctivý žurnalista, jenž každodenní prací živí svou rodinu, než mnozí básníci, kteří rok jak rok vydávají knihu, pak si lehnou a pak vyloudí pro sebe stipendium.“

Proti této seriosní žurnalistice, která tvořila celkem jen výjimku, staví bulvární norský tisk a líčí jeho špatnost. To v románu Redaktor Lynge. Titulní hrdina románu je redaktor deníku, všeobecně uctívaný a obdivovaný, ač ve skutečnosti ješitný člověk povrchních zásad, plochých a mělkých názorů mravních; zato je drzý a kousavý, zná instinkty davu a těm lahodí. Vyrostl ze selské krve, ale společnost kristianská, zvláště t. zv. umělecká bohéma, která tu vystupuje do popředí čím dál vlivněji, vytvořila z něho bombastického křiklouna, takového, z jakých se skládá sama. Tomu člověku se nedostalo citového vzdělání, zdravá krev se v něm změnila ve vodu. A tak vyrostl v něm bič, který šlehá a působí bolest, ale nepedagogicky a proto nenapravuje, spíš plodí stále větší zlo. Popularita, abonenti — toť ideál jeho; svým žurnálem slouží brzo té, brzo oné veličině, vykřikuje heslo svobodomyslnosti, ve skutečnosti jsou však jeho motivy ryze obchodní: protekcionářství, korupce, ženy — veřejné mínění.

Umělecké ceně těchto spisů vadí přílišná jednostrannost. Daleko výše stojí v nich, co mělo sloužiti jen za vedlejší stránku, totiž dějové pozadí, jímž zde jsou dvě historie lásky, vylíčené naturalisticky sice, ale jemně, hluboce. V Nové zemi líčí zvrácené manželství, oběť nesvědomité a povrchní bohémy, v Redaktoru Lyngovi tragedii zlomeného srdce mladé dívky, jejíž nejsvětější city jsou zdeptány módním „geniem“ v bahno všednosti. I v tom je patrna společná tendence s romány Strindbergovými, že manželství a poměr k ženě činí podkladem sociálních otázek.

DRAMATICKÁ DÍLA

V boji proti mladé generaci básnické měl Hamsun řadu spolubojovníků, ale žádný z nich se neodvážil postavit typické jednotlivce jakožto modely a terč své polemiky do tak ostrého světla jako on. Tito lidé, kteří podle tvrzení Hamsunova i jeho straníků byli právě tak slabými charaktery jako špatnými umělci, pokládali se za průbojníky nových tehdy hesel Nietzschových a osobovali si postavení bojovníků „za svobodu umění, které se nikdy neskloní před jakýmikoli vyššími rozkazy". Nikdy by nebylo došlo k vážnému boji proti této efemérnosti, kdyby se nebyl ujal vedení velký básník a nebyl svou osobností a popularitou rozvířil spor, který pak dlouho trval. Byl to Gunnar Heiberg, jenž napsal malé drama Balkon (Balkonen, vyšlo rok před Panem), kde se dostalo „ideám" bohémy jakéhosi uměleckého posvěcení. Již způsob a tón, jakým zde Gunnar Heiberg vystupoval, odpovídal formálnímu tónu bohémy. Středem dramatu je láska „ve svém poslání jakožto pouto, které váže dvě individua v posvátnou jednotku". Když byla láska napřed takto definována, byla pak zesměšněna, ostře a bezohledně a ve třech oddílech dramatu dokazováno na třech případech, že láska je jenom zvířecí pud, zákon přírodní, který se nedá civilisovat, že žena je jen samice, která si však sama nevolí samce, ale poddává se tomu, kdo zvítězil v boji, a tím projevuje sílu svého ženství.

Drama vyvolalo demonstrační souhlas u bohémy a nevoli

u vážné, konservativní kritiky. Vedle Björnsona byl to zvláště docent Kristian Collin, který vytáhl do boje proti tomuto novému směru, jenž vnášel do literatury mnoho nezdravého a povážlivé minus v názoru na poměr mezi uměním a životem. Collin odmítá všecko churavé, nervosní, zvrácené a vystupuje ostře proti hlasatelům těchto zásad, počínaje bohémou a konče Obstfelderem. Umělec má milovat život, má sám žít zdravým životem a jeho úkolem jest, aby v něm stál na stráži proti všemu, co by mohlo škodit zdravému rozvoji životnímu. Hamsun se účastnil boje tím, že v něm postavil nový problém, poměr genia k životu, vzdoru lidského ducha proti bídě životní a přenesl jej na poměr mezi mužem a ženou v manželství a v lásce vůbec, neboť manželství podle něho jest uskutečněním nejvyššího vzdoru, projevem sebedůvěry lidského individua. Předvádí to v dramatické trilogii: *Před branami říše* (1895), *Hra života* (1896) a *Večerní červánky* (1898). Jsou tu naznačena tři stadia ve vývoji genia a básník sem vložil opět kus vlastní symbolické konfese.

Genia představuje filosof Ivar Karen a jeho vývoj líčen v období, kdy podle Hamsuna člověk stojí na výši života. Na začátku prvého dramatu slaví devětadvacáté, koncem třetího padesáté narozeniny. V prvých aktech prvého dramatu stojí před branami říše, před vchodem do nepřátelského města, jímž jest u každého člověka život. Proti dvěma nepřátelům bojuje, v obou bojích na konec podléhá, ale rád, dobrovolně, a je přesvědčen, že tímto podlehnutím vítězí — v tom spočívá ironie života. Prvním nepřítelem jest kariéra nebo tradice, autorita, druhým, hroznějším, je žena, to jest radost ze života, či život sám.

Karen stojí před branami života. Napsal knihu, svou filosofickou konfesi, v níž bojuje „proti všemu, co je mezi nebem a zemí". Vzlétá do výše jako sokol, na rozepjatých perutích se

vznáší, celý svět leží pod ním, on přehlédá všecko. Ale přicházejí rány odpůrců a ty ho ponenáhlu srážejí. Jeho spis má nakladatel v rukopise; uveřejnění nebo potlačení díla znamená pro mladého autora existenční aut-aut. (Vzpomeňte Jörgena Tesmana v Heddě Gablerové.) První ránu mu zasadí všemocný profesor Gylling, který má o knize rozhodnout. Je liberál, zásadní demokrat a oposičník a žádá, aby Karen „zrevidoval svoje přesvědčení", to jest, aby učinil kompromisy se stranou vládnoucí. Karen je k tomu ještě finančně zruinován, a jedině honorář za knihu může jej zachránit. Na jeho rozhodnutí spočívá také štěstí jeho přítele, mladého spisovatele Carstena, a Carstenovy snoubenky Natalie. Carsten „zrevidoval své přesvědčení", ustoupil, učinil kompromis, za kterýžto skutek jej Karen s rozhořčením zavrhne, a také Natalie se ho odřekne jako zbabělce, nebude-li Karenem rehabilitován. — Avšak genius neustoupí a obětuje všecko za posvátné své zásady.

S hrdým čelem odmítne tedy Karen kompromis s liberály. A první důsledky se ihned objevují: Nakladatel knihu odmítne, soudní vykonavatel zabaví celý jeho majetek.

To byla prvá fáze geniova. Byl v ní silný a sebevědomý, vysoko povznesený nad každý kompromis. Ale tento genius má ještě jinou stránku, a ta vynutí uskutečnění druhé fáze: je člověkem. Má ženu, kterou miluje, a v lásce k ní se mění v slabocha. To bývá častá komedie v dramatu života, komedie děsná v důsledcích. Karen se zabývá svou vědou; o svou mladičkou, milující ženu plnou nároků, se nestará. A ona se trápí, dráždí ji jeho vědomí a jistota, že zůstane vždy jemu oddanou a věrnou. Paní Elina zatouží po životě i za cenu nevěry a vrhá se do náručí uhlazenému, navoněnému žurnalistovi Bondesenovi, který jí zaručuje život skutečný, takový, jak si jej ona představuje. Řekne to také otevřeně svému manželu, vysměje se mu, odloučí se od něho. Tu

se mu otevrou oči. Když vidí, že mu žena uniká, dává se na směšnou honbu za ní. Upíná se do svátečních šatů, chce se líbit, ale její lásky již nezíská, jest už pozdě. — Na konci dramatu stojí genius v plné záři, ale člověk v celé ubohosti.

V dalším stadiu je genius obětí neméně kruté hry života, jejíž předmětem jest opět žena. Jmenuje se Terezie, je krásná a duchaplná; ale jest opakem ženy Karenovy. Kdežto paní Elina milovala ve svém muži člověka a nenáviděla genia, Terezie naopak v něm zbožňuje genia, chce v jeho genialitě nalézt prostředek, jímž by uskutečnila svůj vlastní životní vzdor, ale odvrhne ho ihned, jakmile ji chce milovat jakožto člověk.

Rozpor mezi geniem a životem tu vystupuje ostřeji než dříve: genius je vzdor proti životu, nemůže tudíž zároveň být v lásce šťasten, neboť láska je touha po harmonii života, tedy jakýsi klad, který se s geniem negací nedá uvést v soulad. Jako člověk je Karen i zde slabochem, opět prosí, žebrá o lásku. A život se směje geniovi, že nemůže být bez ženy, že se chce upnout k tomu, co je ve skutečnosti popřením genia. Nakonec umírá Terezie nahodilou ranou z pistole a tím se končí i šalebná „hra života".

V antické trilogii byl nakonec smír. Ten se také dostavuje v třetím oddíle trilogie Hamsunovy. Den života Karenova se schyluje k západu, večerní červánky vyvstávají na obloze a oblévají všecko mdlým, růžovým světlem. Tak mdlý a růžový je také Karen. Je mu padesát let. Tělo pozbylo pružnosti, duch není už tím sokolem, který se vznášel hrdě v nedozírných výšinách nekonečnosti. Chystaná jeho kniha nevyšla, rukopis leží na stole zaprášen, i touha po docentuře a stipendiu se vznáší jenom jako přání před jeho očima. Poměry zevní se však značně změnily: Jeho žena se k němu vrací, klidná, s úsměvem na rtech, přináší s sebou veliké bohatství, které právě zdědila, a děvčátko, dítě

svoje a jednoho ze svých milenců. Slibuje Karenovi blaženství a odevzdává mu odznaky: župan, hůl se stříbrným knoflíkem a sklenku čaje. Karen po dlouhém váhání přijme tato insignia. Spolu se odříká také strany mladých, k níž dosud patřil, třeba již nebyl mlád, přijímá zásady, proti nimž kdysi tolik bojoval, a slaví vjezd do zaslíbené země starých. — Teď teprve se vezmou zestárlí milenci Carsten a Natalie. — Závěrečná hekatomba: Karen spálí svůj rukopis a s ním poslední dokument svých zásad. Tak „zrevidoval“ svůj život a žije nyní v blahobytu a klidu.

„Člověk je zvíře revolucionářské, když je mu třicet, ale přikyvuje ke všemu, když je mu padesát. Věčný je to fakt. Věčné je také, že se to pokládá za vývoj. Veliký života zákon a veliká života lež.“ — Tento groteskní smír ducha s životem vyjadřuje Hamsun i jinde; výslovně v románu Benoni, kde uznává práva mládeže na místa, zabraná dosud starými, a věčně mladý básník Hamsun sám se staví v čelo velkým řadám nové generace, nadšené, svobodomyslné, dobyvavé a hlavně — mladé. V tom, v této mladistvé nezdolnosti jest jeho vzdor proti Osudu.

Tento vzdor básnický vyjadřuje filosofické veršované drama *Munken Vendt* (1902), připomínající již formou Ibsenova Peera Gynta; stejný verš, totéž rozdělení na množství volných scén v stavbě dramatické. Byla-li závěrem nietzscheovské trilogie úplná kapitulace, vystupuje v tomto díle vzdor tím ostřeji. I tu navazuje autor na ubohost a bídu životní a zdůrazňuje znova, že jen ve vzdoru proti tomuto otroctví spočívá skutečné zušlechtění, vzestup k nadčlověku, který je tu opět vylíčen podle norských představ jako statný lovec, divoký obyvatel lesů. Ale tento theoretický vzdor proti Bohu byl u Hamsuna pouhé extempore, k němuž se již nikdy nevrátil.

Munken Vendt žije na pobřeží severonorském koncem XVIII.

století. Jeho život je velká lyrická báseň. Je silná osobnost, jest originální a strhující. Celé okolí podléhá jeho vlivu a vůli, třeba jím zdánlivě opovrhovalo. (Jako se děje hrdinovi Pana, Mysterií a jiným ještě). — Jako poručík Glahn, také on sní v lesích a na břehu moře své krásné, pohádkové sny a miluje přírodní dívku Blis. Také on se stýká občas s lidmi, a poněvadž nedbá jejich předsudků, je pokládán — nikoli za blázna, ale za vyvrhele, nakonec i za zločince. Má velkou životní ideu: že jest předurčen k vyšším věcem. Vidí již svou říši, v níž bude vládnout. Cítí v sobě vnuknutí vyšších mocností a za tím kráčí přímo. Posiluje jej fatální vědomí vyšší spravedlnosti. Ta mu vložila do duše tuto vysokou ideu a proto musí dát také možnost a sílu dosáhnout jí. Zde se přidružuje nová složka, dosud neznámá v Hamsunových spisech, totiž náboženská. Zosobněný, polofysický Bůh křesťanský, s nímž Munken Vendt rozmlouvá a s nímž vede prudký boj, poněvadž mu nemůže odpustit stvoření zla na světě. Tedy motiv nikoli nový v literatuře, ale zde zvlášť groteskně zpracovaný.

Sledujeme-li běh života — praví se tu — je s podivením, že se nehřeší daleko více, že lidé nejsou mnohem horší, vždyť Bůh je jednostranný a činí si stejně co chce, podle vlastních zákonů, pomáhá nejhorším a utápí nejubožejší, nač tedy dbát jeho zákonů? Tak si zahrává Bůh s člověkem, jenž marně čeká v oddanosti, až se spravedlivý soudce rozpomene, vykoná pomstu na vládcích a odmění potlačované. Pohádka o životě posmrtném je pouhou pohádkou, kterou si lidé vymyslili, aby zakryli tuto boží nedokonalost. Munken Vendt sevřenými pěstmi hrozí k nebi: „Bože, který zkoumáš srdce a ledví, pro mne neplatí tvá libovůle, v boji se mnou prohraješ.“

Uzavře na čas smlouvu s Bohem, činí pokání, stane se pastorem.

Ale Bůh ve své nenávisti pokračuje, nedodrží úmluvy. Vzniklo ve světě mylné podezření, že Munken Vendt je zloděj, křivopřísežník a svůdce, a nyní je pronásledován. Jeho nenávist k Bohu se zvyšuje. Dokáže Bohu nedokonalost a jako Byronův Kain volá s rozhořčením: Starý Jehova! My prosíme, modlíme se, padáme na tvář, necháváme se pošlapat, chvějeme se před jeho soudem; kde však je někdo, jenž by také jemu připomínal jeho povinnosti? Láska boží k člověku je mstivým nepřátelstvím, neboť červ, který poznal život, chce nahoru, ale život Bohem stvořený ho strhuje dolů, a přitom jej nutí Bůh k zbožnému sebezapírání a oddanosti i tam, kde jeho (boží) hrubosti jsou nejhorší. Je však otázka: Stáváme se utrpením a neštěstím lepšími? Nikoli, naopak, jen radost nás povznáší, neboť: což člověk proklíná, podvádí a lže, když je šťasten? Tak docházíme závěru, že ten, koho jsme pokládali za otce a soudce, zavádí nás sám na špatné cesty, vede nás ke zlu. Nakonec dospějeme nutně k závěru, že Bůh není naprosto schopen, aby vedl svět, neboť stvoření je lepší než domnělý tvůrce, poddaný jest ušlechtilejší než vládce.

Kniha je z největších kuriosit literárních. Je z typických v řadě psychopatologických obrazů Hamsunových: líčí duši ovlivněnou cizími, vyššími mocnostmi, demonstruje její pochody velmi složitě. O hlavní však práci: vysvětlit je a odůvodnit v mezích pravděpodobnosti, o to se nesnažil a tím své dílo znehodnotil. —

Dějovým pokračováním tohoto díla je román Rosa, kde Munken Vendt vystupuje jako hrůzné svědomí ničemnosti a také cynický svůdce — mstitel.

NOVELY A POVÍDKY

Drobnější práce z oboru krásné prosy vznikaly jen sporadicky, ale je na nich patrno, že i v novele, této nejtěžší formě výpravné, byl Hamsun mistrem.

Vyšlo několik knih jeho povídek a novel, skizz a náladových obrázků; jsou nadepsány všeobecným titulem nebo podle prvé novely. Jest na nich na prvý pohled vidět, že byly teprve později sebrány, bez ideového pojítka. Prudký spád dějový je vyznačuje, architektonická pevnost, místy půvabné, velmi poetické líčení, motivy jsou někdy bizarní.

To platí především o sbírce *Bouřlivý život* (1905). Tu jsou epické motivy zvláště groteskní; básník líčí divoké vášně v jejich úchvatné příšernosti: mladý rybář strašlivě vraždí svoji milenku za to, že si s ním zahrává, divoký cikán ďábelsky klidně dává zahynouti milované dívce, když jede k sokovi; prohnaný noční hlídač surově těží z vypátraného erotického tajemství atd. Některé z novel se odehrávají v Americe a básník v nich uložil mnoho vzpomínek (na př. uvedená již povídka Vítězství ženino).

Do tohoto genru patří také serie náladových obrázků *V zemi pohádek* (1903), výsledek cest básníkových na východ, k Černému moři a na Kavkaz. Své dojmy zarámoval do romantických příběhů a je tu pak ovšem mnoho fiktivního a pravděnepodobného; leč básnická stránka, největší jejich přednost, vítězí všude. Básník se tu jeví opět samotářem Glahnem: noří se do přírody,

ale nelíčí velkolepé prospekty krajinných scenerií, spíš tvorstvo, detaily a maličkosti, jak na něj působily, tónem víc lyrickým než popisným. Orient se mu jeví pohádkou, již básník plně prožívá. Chápe i lid tamní i jeho morálku a náboženství. Zvláště toto. Vyšlať kniha rok po Munkenu Vendtovi, jehož ohlas, hlavně náboženský vzdor, vystupuje i zde silně do popředí. Autor chápe, studuje a předvádí prastarý kult pohanský, popisuje zvyky domorodců a podtrhuje po svém způsobu, co tu původního; líčí vášně, kulturou nezkažené, a nedbá, že někdy zabíhá do groteskností.

Novela většího rozměru jest dílo *Blouznivci* (1904), jež sám autor nazval románem. Je z nejbohatěji epicky založených skladeb Hamsunových. Děj se otáčí kolem nové postavy rázu Glahnova, telegrafisty Rolandsena, člověka samotářsky blouznivého, jenž také nedělá se společností kompromisy. Místem jest oblíbený autorův Nordland a vidíme zde opět řadu známých figurek: vládne tu velkoprůmyslník Mack, blouznivý optimista, jenž si učinil cílem štěstí svého okolí, hlavně podřízených. V Rolandsenovi, jenž se zamiluje do jeho dcery, nalézá kritika svých činů, ale i folii svého idealismu. Rolandsen dovedně provedenou lstí projeví silné stránky své povahy a zvítězí ušlechtilou tendencí svého skutku. Román takto vyzní v celku smírně, ale spíš jako paradox.

Řada následujících děl jest jenom pokračováním tohoto románu. (Jsou to hlavně romány: Benoni, Rosa, Tlumeně hude poutník, Poslední radost.) Rovněž *Královna ze Sáby* (1905), snad nejlepší povídka Hamsunova, je skoro groteskou, kdyby v ní nebylo onoho smutku nad ubohostí lidskou, který se jako spodní tón vždycky v dílech Hamsunových ozve. Námětem povídky jest líčení bláznivé honby zoufalého člověka za domnělou nevěstou, krásnou dámou, která se kdysi nad ním smilovala a on

pak ve svých představách ji nazývá „královnou ze Sáby“. Čtyři léta nosí její obraz v duši, až jednou spatří na nádraží její obličej za oknem oddělení druhé třídy vlaku, o němž ani neví, kam jede, ale skočí do něho bez váhání. A nyní nastává šílená honba, jež končí zdrcujícím poznáním, že dáma je dávno již provdána a pro něj ztracena. — Proti životnímu bolu doporučuje zde autor prostředek: životní závrať. „Život se má žít závratně; ať v dobru či zlu.“

Vznešenou symfonií lásky je povídka *Viktorie* (1898), historie básníka Jana, prostého hocha přírodního, a vznešené Viktorie, která svou vášnivou lásku skrývá za předsudky svého rodu. Motiv, tolikrát již ve světových literaturách zpracovaný, zbásnil Hamsun velmi životně a lyricky, jako by právě tu chtěl ukázat, že ne na látce samé, ale v jejím zpracování, osvětlení a podání spočívá půvab opravdového díla uměleckého. Překypující rozkoš mladého nitra cítíme z každé věty tohoto nádherného odvěkého mythu o dvou srdcích, jež věčně po sobě prahnou a nikdy nesmějí býti svoje. Viktorie stále mučí milovaného muže i sebe, trýzní jej svou předstíranou odmítavostí, líčeným pohrdáním a urážkami. V mukách a zároveň v rozkoši z jeho muk se svíjí blahem a teprve v okamžiku vyvrcholení rozkoše shazuje masku a vzdává se mu. Ale znova po čase ničí jeho touhy a sny, neprozrazujíc vlastní příčinu svého odříkání, příčinu opět banální: osud ji nutí ke kompromisu nejtěžšímu, k provdání za muže nemilovaného, jen aby zabránila finančnímu úpadku svého otce.

ROMÁNY NÁLADOVÉ A VZPOMÍNKOVÉ

Ale těžiště umění Hamsunova přec jen zůstává v románu. U něho již básník setrval a vytvořil nejkrásnější svá díla, založená hlavně na vzpomínkách a lyrickém vztahu k rodné přírodě.

Z nejnáladovějších a nejbásničtějších prací Hamsunových jest memoárový román *Hvězdy podzimu* (1906). Je tu líčena pouť člověka prostého, vnímavého pro krásy života a dětským srdcem chápajícího všechno, co kolem něho jest. Je dělník, práce jej udržuje v blízkosti přírody, a proto i radostně pracuje, vždy ve sváteční náladě, jako by konal bohoslužbu. Jest podzim, a on, jenž sám ještě je vzdálen podzimu života, putuje krajem, bez cíle, osamělý. Přichází na dvůr Övrebö. Dá se zde najmouti za dělníka a klidně, s vyrovnaností a tedy i převahou vnitřní, sleduje život kolem sebe: vidí rozkoše a strasti života, dívá se na všechno sice s plným pochopením půvabů malého prostředí, ale vidí spolu i malichernost těchto zájmů. Jak se ti lidé vzdalují svému štěstí, za nímž přec všichni spějí! A jak přec jen vítězí přírodní pudy nade vším! — Poutník vidí prosté lidi zblízka, na „vznešené" se dívá z dálky; ale čím jsou vzdálenější, tím jasněji vidí celou jejich ubohost.

Tak se zahloubal básník do své nálady, tolik vlastního života vložil do ní, že řada následujících spisů jeho jest jen pokračováním tohoto díla.

V románu *Tlumeně hude poutník* (1909) je scenerie tatáž: Po

letech se vrací do téhož kraje poutník, již značně zestárlý, ale s mírem v duši a stále ještě se svátečními city v nitru. Jest jaro. Přijde opět na Övrebö a dá se zase najmout do práce. Nepoznávají ho, zato on ve zpomínkách znovu prožívá dojmy dřívějších dob. Vidí rozklad lidí i statku a jest povolán, aby napomáhal novému vzrůstu. S duší citlivou se opět dívá na život, na jeho radosti a boly. A poznává, že radost jest údělem prostých; to zvláště, když vidí rozvrácenost a bídu panstva... A pracuje na poli při setí, orání, pak o žních; také jako vorař na řece a vždycky v těsném styku s přírodou. Pak se opět vrací na zimu do své lesní chýše a zde v samotě, odloučen od lidí, žije zase životem Pana.

Poněvadž básník líčí bezprostřední dojmy v pořadu, jak vznikaly, mají tato díla ráz deníkový, z něhož se jen pomalu probíráme k základní idei a dějovému pásmu. Máme dojem, že vše to jest úryvkovité, okamžité, že to bylo diktováno jenom chvilkovým rozpoložením náladovým.

A jest v tomto člověku opět básník sám, který stále jasněji poznává, že jedině fysická práce v přírodě přináší štěstí. Sordinou, jež tlumí zvuky jeho strun, jest básníkova resignace, krásná a založená na poznání lidí. Stále určitěji vidíme jej blížiti se k výslednici života, ke klidu; místo skutečnosti nastupuje svět přeludů a snů, v němž se duše rozplývá, nereagujíc již na brutální dojmy zevní. — Nesmírné bohatství barev a nálad je tu skryto, množství melodií a tónů — stále víc tlumených, ale tím jímavějších.

Tak spolu splývají oba tyto romány dějem, náladou, osobami. Ale chronologicky jsou mezi nimi dvě díla jiná, v nichž se básník vrátil vzpomínkami do míst, kde se odehrával Pan. Opět po letech a za okolností změněných. Jsou to romány *Benoni* a *Rosa* (oba 1908).

Tito románoví dvojenci jsou rovněž z nejsubjektivnějších děl

Hamsunových. Krásný lyrismus je opět vyznačuje, úchvatná opravdovost konfese básníkovy je činí hluboce jímavými. Radost z krásy života, hrůza před nevystihlými mocnostmi oživené Přírody je tu tlumočena básnicky; zvlášť silně cítíme zde ruku Osudu nade vším a vidíme pokornou odevzdanost do vůle této mocnosti. Jako jinde v díle básníkově otevírají tu lidé přímo svoje nitro, a obě knihy, zvláště Rosa, jsou řadou nádherných zpovědí lidských.

Dějištěm je zase Nordland a v něm opět známý Sirilund, kde dosud vládne bohatý pan Mack, otec Edvardy, milenky Glahnovy. Má dosud svoji brilantovou jehlici, symbol nikdy nezlomené síly a smyslnosti; jako kdysi navštěvoval kovářovu dceru Evu, tak nyní, kdy je na svém panství sám — Edvarda se již provdala za barona — hoví tajným pudům se služebnými dívkami. Svou osobností však, silou vůle a včasnou shovívavostí udržuje si Mack vážnost mezi prostými lidmi tohoto chudého rybářského kraje.

Z těchto prostých, chudých lidí jest i titulní hrdina románu Benoni Hartvigsen. Je poštovním poslíčkem a po celé dny chodí přes hory a lesy z obce do obce, mnoho hodin cesty se svou brašnou (jako kdysi básník sám). Je šťasten a spokojen jako každý prostý člověk, který je ve stálém styku s přírodou. Ale Osud stanovil vyhnat jej z tohoto ráje prostoty a dát mu poznat bolesti vyděděnců, kteří ve společnosti chtějí mít velkou úlohu. Vložil mu za tím cílem do duše plebejské velikášství, které jej žene z klidné zátoky životní do bouře; v té by málem vzal za své, nebýt silné osobnosti Mackovy, jež jej po každé zachrání před úplnou zhoubou. A ironie spočívá v tom, že nakonec sám se stane spasitelem svého zachránce: Benoni zbohatne a uchází se o krásnou pastorovu Rosu, příbuznou Mackovu, ale ta dá přednost svému bývalému, nyní hodně sešlému milenci. Benoni ztrácí lásku a později, úpadkem firmy Mackovy, i bohatství. Ale šťastnou spekulací firmu zachrání a stane se jejím společníkem. Takto znovu zbohatnuv rozvíjí hojnou činnost ve svém okolí. Ta jest vylíčena v druhém románu, nadepsaném Rosa.

Je to opět román rázu Mysterií: spousta episod jej plní. Působení Benoniho je tu sice nejvlivnější, ale on sám ustupuje do pozadí. — Benoni zůstává plebejcem vždy a do popředí se staví řada dobře vykreslených postav. Deníkový ráz díla dovoluje autorovi zabývat se každou zvlášť. Celek pak jest opět román lásky — spíš lásek. Podivné, bizarní lásky tu nalézáme, každá o sobě jest originelní a nevystihlá; řada tajemství a hrůzy na nich spočívá.

Nejprve Rosa. Její teď zchátralý muž ji opustil a ona přijme opětovnou nabídku Benoniho. Ale miluje pouze onoho snad mrtvého, neschopného, jehož holá hlava se jí tolik líbila. — Něžnou láskou k ní vzplane student Parelius, sám autor deníkových zápisků, jenž lyricky glosuje tu pestrou mnohotvárnost života, odehrávajícího se v miniaturních poměrech na Sirilundu. — Je tu dále „baronka“ Edvarda, dcera Mackova, známá z Pana; vrací se jako vdova po šosáckém baronovi, jenž tehdy na Sirilund zavítal a později si ji odvezl jako ženu. Je smyslná a oddává se zvířecímu milkování s ohyzdným Laponcem Gilbertem; a přitom vzpomíná s něhou na poručíka Glahna, jejž jediného milovala a o jehož smrti se dovídá. — Objevuje se i jiná známá postava, protějšek Glahnův — Munken Vendt, jehož přírodní síla uchvátí tuto smyslnou ženu.

Tato barevná směsice přerozmanitých zjevů životních, vesměs mohutně působivých a přes svou zdánlivou nahodilost organicky sečleněných, dává působivý obraz skutečného života lidského

v celé jeho brutální kráse. Vedle zvráceností stojí tu čistá láska, v níž se projevuje znovu hluboká a něžná úcta básníkova k ženě. Vedle mravní vlažnosti je bigotnost. — Lidé jednají podle svých pudů; neznají morálky, ale také nejsou nemorální, jako není nemravná příroda, která je tu opět vylíčena nejpůvabnějšími barvami a nejpůsobivějšími rysy.

Soustavné rekapitulace vzpomínek z minulých děl dávaly tušit, že těmito romány básník uzavírá novou kapitolu svého života a spolu i své tvorby. Román Benoni vskutku značí rozhraní dvou věků v životě Hamsunově: uklidnění někdejšího bouřliváka tu nastává a napříště básník bude s mírem v duši vnímat životní běh a sám šťasten ve své prostotě a skromnosti bude se dívat z dáli, bez závisti na domnělé štěstí těch, kteří v zevním velikášství hledají ukojení své touhy. Bude sledovat okem dítěte přírody rozvrat těch, kdo se odklonili od přírodní prostoty, bude posuzovat děti své doby.

Dočasným vyrovnáním s touto dobou přechodu jest román *Poslední radost* (1912). Básník se cítí osamělý a malomyslný; jde životem, všímá si toho a onoho, ale myslí jenom, že to bylo kdysi jiné. Žil delší čas v osamělosti a nyní, kdy se vrátil mezi lidi, chápe, že kolem něho jest jiný svět. Lidé tohoto světa se zmodernisovali, odklonili od přírody; i jeho vlast se stává předmětem spekulace, cílem lhostejných cizinců. Vyrostla tu mládež, která nerozumí přírodě a nechápe života; která podceňuje všechno jenom proto, že je mladá. Školské vědomosti nastupují místo přírodního citu, život se zařizuje podle katechismu a kružítka; vyrostla generace, která rozdělila přírodu do druhů, tříd, oddílů, ale její tajemství zůstávají pro všechny lhostejná. Ze selských hochů dělá bědné slabochy, učí je marnivosti, rušení slova, lži a líným výmluvám. — Cizáctví se rozmáhá v krajích, básníku

tak drahých; silnice, automobily, dráhy spojují panenské dosud končiny, v nichž vynalézavý duch zakládá pensionáty, a čistý lid rolnický zanechává své krásné práce, věnuje se provádění turistů krajem. Zlato se hrne do vlasti z ciziny, ale zároveň také rozklad, bída, neboť pozemky zůstávají neobdělány. S cizinci přicházejí také cizí mravy, rafinovanost a nezdravá touha po pohodlí. Jen sama příroda se nedá ve svých silách ovládnouti: tytéž pudy, které dříve plnily člověka, vládnou dosud. Zvláště v lásce, která se pod novým příkrovem dere na povrch stejně usilovně jako kdysi.

Toť poslední radost básníkova. Rovnala by se resignaci, kdyby nebylo pudů, jež jenom dřímou a probouzejí se znova; kdyby nebylo časté recidivy do omylů mládí. Kdyby tu nebylo života samého, který — ztělesněn v ženě a lásce k ní — znova se přibližuje a uvádí neklid do ztichlého nitra.

Stará ironie, nenávist k rozumovému současnému světu, světu techniky a divů, ale bez velkoleposti a mohutnosti, tvoří hybnou sílu i románové trilogie o Segelfossu: *Děti doby* (1913) a *Město Segelfoss* (1915, dva díly), v níž básník chtěl na typickém příkladě znova vylíčit znásilnění staré idealistické velikosti brutalitou doby moderní.

Jevištěm je zas Hamsunův Nordland. Tu v odlehlé končině, poblíž moře, stával kdysi osamělý dvůr, který spolu s přilehlými stavbami tvořil soběstačný celek. Zde vévodili od let Holmsenové. Prvý Holmsen byl prostého rodu, jeho žena také; oba však sloužili kdysi u vrchnosti a přinesli si odtud základ panských mravů, který se s rostoucím blahobytem u nich a jejich potomstva jen šířil. Druhá generace Holmsenů již se odcizila původní prostotě a bezprostředním stykům s půdou při hospodářské práci. Generace následující již tyla ze zámožnosti předchozích a nynější majitel, poručík Villac Holmsen, žije v éře rozkladu.

Do tohoto prostředí staví básník řadu mistrně prokreslených figurek, které spolu jsou představiteli různých společenských kategorií: v popředí stojí Villac Holmsen, aristokrat a představitel oné vymírající a nyní snad již vymřelé generace velkých, hrdých idealistů, té generace, která se na rozdíl od nynější, vypočítavé a všední, vyznačovala ještě skutečnými osobnostmi. — Opakem jeho povahy jest jeho žena. Byla ve „vznešené" společnosti, je dcera generála hanoverského a pamětliva dob, kdy tato země měla svůj dvůr a ona sama byla jeho okrasou. Jest aristokratkou jiného druhu, moderního, bez velké noblesy a bez osobní podmanivosti. Svým mužem pohrdá, po léta zavírá před ním dveře své ložnice.

Manželství nevyjasněné, zjemnělý Strindbergův Tanec smrti, je předvedeno jako ideový zápas dvou vrstev společenských i národních. Aristokratický muž obětuje ženě všechno, co se dá, i svůj majetek ruinuje až šíleně, ale když ona, zlomena, chce se mu vrhnout do náruči, prohlásí hrdě, že jest pozdě, ačkoli jeho ukázněná povaha jen s nesmírným sebeovládáním potlačuje velkou lásku a dosud neutlumenou vášeň. Raději pěstuje Villac platonické styky s prostou dívkou Daverdanou jako náhradu za neukojenou smyslnost.

Další postava, typická pro nynější dobu: světoběžník Holmengraa, domnělý milionář, plebejský vetřelec, který využívá noblesy aristokratů ve svůj prospěch. Je dítě doby, působí jen nimbem milionů; urozenost mu imponuje, ale vidí jenom její lesk, nikoli krásu.

Holmengraa však svou rozpínavostí přivádí do tichého ovzduší nový ruch a nové lidi, přivádí průmysl a začátky obchodu. Je tu zřízeno stanoviště parníků, přístav; životní potřeby, na něž dosud stačila dvorská těžba, se sem dovážejí odjinud, a ponenáhlu se tu

objevují všechny příznaky moderního života: záliba v pohodlí, luxus, větší potřeby. Na pobřeží se usadí kupec Per, hrubá fasona dítěte doby. S ním přicházejí zjevy sociální: ve svém obchůdku, který stálým přílivem nových lidí na Segelfoss vzrůstá, čepuje lihoviny, prodává kromě potravin všechno, co žádají. Prodává na dluh, uvádí množství lidí v závislost. — Bývalí zemědělci se zabývají nyní průmyslem, který, byv přiveden Holmengraaem, skýtá mnohem větší výdělky. Spolu s ním přicházejí i zvýšené požadavky kulturní, pomýšlí se na zřízení školy, vzdělávacích spolků. Z malé vsi se stává městečko, pak město; usadí se tu lékař, jsou zde centrální úřady, neboť Segelfoss se stane okresním městem. I místního genia tu mají: člověka, jenž absolvovav vysoké školy, domohl se vysokého postavení. — Holmengraa se stane pomalu majitelem celého panství a rozhoduje místo poručíka Holmsena. Ten ustupuje, prodává, kácí lesy, neboť nemá peněz.

Detailnímu vylíčení nového prostředí věnoval autor větší část dvoudílného románu Město Segelfoss.

Nejprve si klade otázku: Jaký je nynější náš život? A odpovídá určitě: Vyšinul se z kolejí, koně jsou bez otěží a vůdců a protože táhnout s kopce je lehčí než do kopce, táhnou dolů. A stále dolů jdeme. Život se stává směšným; co konáme, vše jest jen pro šaty a jídlo. Děláme jen, abychom žili. — Na Segelfossu bývaly kdysi velké rozdíly, zámek i poušť zde byly; nyní je všechno stejné. Za starých dob Osud tu vládl, nyní výdělek. Co je velikost? Koně ji stáhli dolů; dej také mně kilogram velikosti, mnoho-li stojí? Kupujeme sousta pro svá ústa a pěstujeme novou střevní květenu ve svém břiše, všichni stejným způsobem, všichni stejně, rovnou čarou; dělíme si život mezi sebe, zřeďujeme si navzájem vzduch a zanecháme v každé generaci zamotanější, ničemnější

svět. Princezna? Jezdí na kole jako dělníci jejího otce, kteří se jí napolo vyhnou, zdraví ji či ji nezdraví...

Tak to vypadá na Segelfossu. Není tam již velkých vášní, lásky a nenávisti jako dříve, ale uniformita a všednost, není tu svatých citů, ale nízká impotence duševní. Jiná generace je tu a zašlapává předchozí, pokud ještě žije. Starý Holmengraa dávno již není králem, neboť socialistická hesla jeho dělníků jej sesadila na úroveň parasita; nikdo ho již neposlouchá, bývalého velmože, ač posud mu podle zákonů všechno náleží. I jinde mladá generace zvrhla staré řády, ale nedovede postavit nové, jen o rozklad se přičiňuje. V čele domnělého životního ruchu stojí místní žurnalistika, ochotná za mamon měnit přesvědčení každého dne.

V pobřežním obchodě vládne Perův syn; starý Per leží ochromen v podkrovní světnici, po léta již, a dává rozkazy, jichž nikdo neplní. Stařec tkví kořeny ještě v generaci minulé, chce houževnatě držet její tradici, ale již určitě slyší, kterak v závodě pod ním je nový ruch, jiný systém, vedený jeho synem. Ten se osmělí pozvednout zrak k „princezně", k dceři Holmengraaově, ta však se stává chotí mladého Villace Holmsena, jenž, vrátiv se z uměleckého tournée světového do rodného zámku, uvědomí si plochost dosavadního života a produktivní nemohoucnost svého umění.

Sta příživníků jest kolem těchto postav, sta titěrných lidiček. A všichni trpí toutéž nemocí: život utíká, roční doby se střídají a oni jako by měli tisíc let žít, jenom shánějí; nevidí krásy kolem sebe, samá budoucnost, nedovedou se soustředit. Místo klidu jenom spěch a ruch, místo vyžití života jen jeho odbytí.

Takový je život v městě Segelfossu, tak žije nynější pokolení.

POSLEDNÍ DÍLA

V letech 1913—17 pobýval Hamsun v Hammaröi v Nordlandu na témž dvoře, kde trávil dětství. V slunné pohodě, s bohatstvím životních poznatků a s pozadím vzpomínek na dosavadní život, formuluje básník svou konfesi štěstí: zůstaň věren zemi, z níž jsi vyšel! Jen tak, setrváš-li v prostředí, kde tkvěly odevždy tvé kořeny, můžeš být šťasten.

V novém románu *Hrouda Země* (1917) postavil typ člověka, který zůstává takto věren sobě. Jest jím rolník, člověk půdě nejbližší, k tomu fysický pracovník, neodcizený přírodním sklonům čistého života. Hrdina románu, zrzavý Isak, který přichází do pusté končiny, vřesovištěm zarostlé, a z tvrdé půdy dělá kraj úrodný a žírný, je pokračováním Nagla i poručíka Glahna, jeho bytost jest harmonickým spojením síly tělesné a klidu duševního, vtělením ideálu rovnováhy povahové. Jeho znetvořená žena Inger, která s ním jde do samoty a provází obdivem jeho velikost, je v prvém stadiu krásným doplněním jeho mužství, kdežto v druhém údobí, kdy vrátivši se z vězení, přináší nové, zjemnělé mravy, mění se ve folii jeho přírodní neomalenosti. Ale básník jde dál a přenáší tuto paralelu i na druhou generaci: když Isak velkým objevem romantického Geisslera (typická postava tuláka, známého z ostatních knih autorových) zbohatne a může svým dětem dát přiměřené zaopatření, zůstává velkým jenom mladší syn, který setrval u hroudy, kdežto starší, slabošský, kan-

celářský polovzdělanec, degeneruje povahově a prchá z otčiny za moře — jako tak mnozí trosečníci života.

A štědrá příroda oplácí bohatě tomu, kdo v ní pracuje, dává mu štěstí a klid, jehož nikde nenajde, kdo se jakkoli pokusí odvrátit se od živelných jejích zákonů. Básník to formuluje v jedné z posledních kapitol románu ústy Geisslerovými:

Hleďte na ty lidi na Sellanraa: vidíte tam den ze dne ty modré hory, není to žádný výmysl, je to skutečnost, jsou to staré hory, stály tam již v dávné minulosti, vám však jsou jako vaši kamarádi. Jste tam za dobré s nebem i zemí, jste s nimi za jedno, jste za jedno s tím krajem a zapustili jste tam pevně kořeny. Nepotřebujete tam meče do rukou, kráčíte tam životem s nahýma rukama, s nepokrytou hlavou, šťastni a spokojeni. Vidíš, to je příroda, náleží tobě a tvým. Lidé a příroda na sebe neútočí, snášejí se spolu, nesoupeří spolu, nezávodí spolu o nic, vyhovují si navzájem. A tak žijete vy, lidé na Sellanraa, a stačí vám to. Hory, lesy, vřesoviště, louky, obloha a hvězdy — oh, to vše není nic nepatrného a omezeného, je to ohromné, bez míry. Máte vše, čeho je potřeba pro život, vše, proč člověk může žíti, vše, nač můžete spolehnout a čemu můžete důvěřovati. Rodíte se a množíte se, je vás třeba zde na zemi. Vy udržujete a zachováváte život, jste zde od pokolení k pokolení a když jedno zemře, je zde již opět nové. Tím se rozumí věčnost života. A co za to máte? Poctivý, spravedlivý život, své pravé postavení ve světě a vůči němu. A co ještě za to máte? Že nic vám nevládne, nic vás nezotročuje tam na tom Sellanraa. Máte tam klid a moc a kolem vás je jen spokojenost a mír. To za to máte. Jste tam jako dítě u prsu a hrajete si s teplou rukou mateřskou a ssajete. — —

Jen normální a zdravý život je krásný, přináší štěstí. Lásku k takovému životu tlumočí Hamsun v tomto velkolepém díle.

A opak, hnus a odpor ke všemu abnormálnímu, vyjadřuje další skladba, umělecká folie předešlého románu, nejnaturalističtější dílo Hamsunovo, úchvatný obraz doby a mravně zdegenerovaného lidstva: *Ženy u studnic* (1920). Na postavě znetvořeného, bezpohlavního požitkáře vykreslen odstrašující typ rozkladné morálky lidí nemorálních. V typicky maloměstském prostředí, jehož figurky jsou podány s obzvláštní rafinovaností, vystihuje autor zvrácenost defektních, méněcenných dekadentů doby své i naší, jakési absurdní symboly morálky soukromé i veřejné, jak je poznáváme ještě dnes kolem sebe, na vedoucích místech, ve společnosti a namnoze i v sobě. Nalezneme tu dále postavy přímo odpovídající lidem z prvých děl básníkových a kromě toho vzpomínáme sadistických sklonů mezi milenci Glahnem a Edvardou v Panovi. Mravní nepoctivost, sobectví a měšťácká zvrhlost kontrastují s pudovými vášněmi přírodních lidí a skreslená malichernost prostředí má pozadím velkou přírodu. Otřásající události (na příklad ztroskotání lodi) jsou protiváhou erotických intrik a celek vyznívá v mohutný protest básníkův proti všemu, co znehodnocuje velkou báseň životní, jakou prožívá jenom člověk čistý a nezkažený, přírodní a silný. — —

Co následovalo, znamená obrat básníkův k retrospektivě a jest náběhem k epilogu celého života i díla. Bylo Hamsunovi 64 let, když se po prvé rozepsal o smrti. Svůj román nazval *Poslední kapitola* (1923) a vyrovnal se v něm provždy s doléhajícími otázkami cíle lidské pouti. Dílo poněkud kuriosní: jevištěm je sanatorium, jako v Epilogu Ibsenově. I zde se vynořují rozmanité existence, lidé nemocní i zdraví, a jest těžko někdy rozeznat, do které kategorie jednotliví pacienti patří. Ale za tím vším není bolesti nad něčím ztraceným, spíš otázka, odkud pochází život a kam spěje. Tato otázka se opětovně vynořuje, kdykoli smrt

zasáhne do pestré společnosti v sanatoriu, jež je miniaturou lidského života vůbec. Mezera po zmizelých se velmi rychle vyplní, po nikom nezůstává místo prázdné. Tak bude i s námi. Odejdeme a naše místo zaberou jiní, naše děti. Ale život zůstává, lidé sice zas nebudou vědět, odkud a kam spějí, ale budou žít. A třeba se zdály zákony života sebe kuriosnější, držme se prostě vědomí své existence. — Kořennou vůní severské přírody je prosyceno i toto dílo Hamsunovo, z něhož cítíme, jak přímá linie k němu vede od dřívějších románů zpět přes Hroudu Země a Město Segelfoss, Benoniho a Rosu až k Mysteriím a Panovi. — —

V těchto dílech, která značí dočasný odklon autorův od líčení primitivismu přírodního, zůstává Hamsun věren retrospektivě, ba vrací se k ní s láskou stále silnější. A současně zůstává věren dávnému motivu: v nových variantách připomíná lidstvu, že všechny sociální reformy novodobé, všechny theorie o nových společenských řádech, všechna zařízení reformní, jichž účelem jest pojistit blahobyt lidský, nepovedou k cíli, pokud jednotlivec vybočuje ze svého vlastního já, myslí kolektivisticky, cítí rozumově, vnímá jen prakticky a žije budoucnosti, nikoli sobě a přítomné chvíli, bez možnosti úvahy a uvědomění krás skutečného života. Typem básníkovým je nadále životní tulák a vzpruhou vzpomínky a dojmy přírodní.

Tento životní lyrismus plní dvě jasná díla, tulácké romány *Tuláci* (1927) a *August* (1931), jež jsou pokračováním Hroudy Země a navazují na trilogii o Segelfossu. Děj obou jest umístěn zas do hloubi samot norských při samém konci nejzazších fjordů a odehrává se v prostředí rybářském. Dokonce zde nalézáme postavy z Hvězd podzimu, ba i nápadnou obdobu vedoucích postav z Pana. Básník sám je z tuláků, kteří putují za ilusí, nikdy nejsou uspokojeni, putují s věčnou touhou v srdci po slunci a

kráse. A tuláky jsou i lidé tohoto románu, ovšem každý jiného druhu. V popředí prvého románu stojí Edevart Andres, těžkopádný a samotářský podivín, vychovaný k podivínství již v mládí, když ve škole se jevil méněcenným žákem a potom prožil řadu zklamání, zvláště v lásce k energické Lovise Margretě, jež vrátivši se z Ameriky, zpanštěla, odvrhla jej a vrátila se k svému bývalému milenci. — Ostatně zde vidíme znova charakteristické rysy hamsunovské: totéž srovnání krásné, citově bohaté minulosti s prázdnou, hluchou realitou přítomnosti, tytéž krise prostých srdcí, která za upřímnou lásku obětují všechno, týž protiklad jejich naivity a rafinovanosti doby. V svém zoufalství, jež bouří v něm dosud nevybitou touhou po kráse a rozkoši, úporně bojuje autor proti senilní resignovanosti a citovému zpohodlnění onoho prostředí, jež na něj tím intensivněji dotírá, čím on sám pociťuje méně odolnosti fysické. V tomto vnitřním boji se vysmívá sám sobě, jako se vysmíval kdysi, před třiceti pěti roky ve svém Panovi. — Úhrnem: četba pro zasvěcence, kteří se ještě dnes dovedou ponořit do krásného díla.

Protiklad dvou světů: vnitřního, intimního a naopak zas kompromisního, kolektivního, jest základním motivem i tohoto díla Hamsunova a vyznívá v stále určitější formulaci rozporu mezi osobností a kompromisním člověkem dneška, mezi přírodním idealismem a plochou racionalisací ducha v době překotného pokroku technického a přehnaného kultu zásad a institucí kolektivních. Aby pak jasněji a určitěji osvětlil podstatu tohoto smutku člověka na rozhraní dvou dob, ponechává Hamsun v celých seriích románů stejnou scenerii i tytéž osoby a na nich ukazuje jednotlivá stadia tohoto duševního rozporu.

Tak i další román August má totéž dějiště, osoby a také epické pásmo, jako jeho předchůdce. A klasický klid básníkův, projevo-

vaný hlavně úchvatným, jedinečným stylem, prozrazuje od díla k dílu stálý umělecký vzestup Hamsunův. I nebezpečný sklon k rozvláčnosti jest vyvážen bohatým obsahem básnickým, lyrickým.

Ocítáme se opět o řadu let dále. Obyvatelé zálivu starších ročníků začínají mít vráščité tváře, někteří zemřeli; léta a čas je znáti na ostatních. August se vrací ze světa. Paulina, která zatím v krámě svého bratra povadla a má již plochá prsa, jej poznává, ale také vidí, jak se změnil. August, světoběžník, tulák, pomocník v mnohé bezradnosti, se vrací a přináší život a žert a vlídnost, ale i zkázu a rozvrat. Chce přetvořit svůj rodný kraj podle toho, co prý viděl v „dáli" (byl prý až v Indii a nechal tam osm kufrů, od nichž nosí klíčky stále u sebe). Je vychloubavý, rád vypravuje o svých dobrodružstvích, vyjadřuje se slovy velikášskými. Jeho minulost je plna tajemných i kriminálních příhod. Je posedlý chorobnou manií činu a věčného neklidu. Nikdo mu nerozumí, ale všichni se jím dají vésti. Založí továrnu, poštu, telegraf. Jeho víra v podniky je neobyčejná, ale trochu drzá a tím se i v zápětí hroutí všechno. Půda jest využitkována na staveniště, zmizela pole i luka, dobytek pro nedostatek krmiva zporážen. Plodiny jest nutno kupovat. Pokud byli v zálivu sledi, nebylo ještě tak zle, ale když tito změnili svou cestu, nastane hlad v zálivu. A August jest nemocí upoután na lůžko. Jakmile však se jeho stav jen trochu zlepší, hned jest na nohou a vymýšlí a radí zas jak může. A nakonec lidé vykopají jeho půvabné smrkové sazenice a sázejí místo nich brambory...

Též Edevart Andres se svou ženou Lovisou Margretou se vrátil domů. Ale to již nebyl „velký bratr", vrátil se chud, tichý a těžký, skoro tupý. Dříve byl pánem, teď je sluhou. — Jeho žena nevydrží dlouho v zálivu a potají se vrátí zas do Ameriky, kde

má děti. Edevart chodí celé dny jen do sebe pohroužen. Co mu bylo nařízeno, vykoná jako tažný kůň, nevšímaje si jinak ničeho. Tak jest na konec ruinou, a řada ještě lidí kolem také ztroskotá. —

A život, krásný život ubíhá. Zamysli se nad ním a miluj jej! Vnímej jeho krásy a zůstaň vždycky svůj! Do přírody spěje tulák Hamsunův opět a — po letech se s ním setkáváme zase v dalším díle básníkově, nadepsaném významně *Život však žije dál* (1933). Autor je vydává v předvečer svých 75. narozenin a uzavírá jím alespoň dočasně románovou konfesi o Augustovi. V tomto díle ještě jasněji poznáváme, že celý cyklus, jehož úvodem bylo Město Segelfoss, jest autobiografickou zpovědí, a při poslední jeho kapitole se nám vybaví v duchu Björnsonův barevný epilog Když réva znovu kvete. Dílo jest vzepřením proti životu a smrti, je také zhuštěním poznatků, které autor nasbíral na cestě životem. Zní paradoxně, že se básník stále jasněji ztotožňuje s postavou Augusta, která i v tomto díle stojí v čele, s tímto chvástalem a lhářem, který však má v sobě mnoho čistě básnického: nalézá pro svoje vylhaná dobrodružství úchvatnou formu vyprávění, takže jej všichni poslouchají, třeba mu nevěří. Postava Augustova je tu ještě jasněji osvětlena; je to vagabund, který se po svém úpadku vrací zas, nepoznán, do maloměstského prostředí, kde tolik lidí bezděčně napálil, a uplatňuje se všude, jeví všestrannou obratnost, účastní se každé práce, umí regulovat i srdeční vztahy. Jenom mládí jej dovede zdolat, neboť život vždy vítězí nad smrtí. A tak i končí August, typ životního tuláka, jenž bloudil od kraje ke kraji, bez domova, nepoznal teplo lásky rodičů, hřejivý klid rodinného žití, ba ani božský hlas rodné země: „Stroj, konstruovaný pro vnější věci, pro průmysl a obchod, mechaniku a peníze. Život, ale nikoli duše." —

Tolik opravdovosti vložil básník do této robinsonády, tolik

svěžích postřehů životních, že domnělý epilog se mění leckde v rozběhy k novým dílům. Je to básníkův soud nad sebou, ale není to resignující dílo starcovo. Mladistvé vzpruhy se znova vynořují, ony jsou podstatou života, který ožil v novém díle básníkově, nadepsaném významně *Kruh jest uzavřen* (1936).

Jak z názvu již se dalo tušit, je to nový epilog — snad ani tentokráte ne poslední — věčného tuláka, který na svých cestách za ilusemi nalézá nové a nové krásy života a nehodlá ani v pokročilém věku změnit svou bohémskou volnost za pohodlné filistrovství. Hrdina románu Abel je skoro totožný s Naglem z Mysterií a Augustem z Tuláků a minulého „epilogu". Děj se odehrává opět v malém norském městečku, kde lidé buď konservativně živoří v zastaralé tradici svých předků nebo podléhají svým upadlým vkusem a typickou plochostí duševní závanům moderní doby, tak schematické a zkolektivované, tak nevnímavé pro kouzla životních ilusí a ideálů. Mezi těmito spořádanými lidmi způsobí Abel svým bohémstvím tutéž revoluci, jakou prodělali již jeho předchůdci, známí z minulých románů Hamsunových. Odchází však záhy tam za vysoké hory, odkud přišel a kam nikterak netíhnou ti hodní, pracovití lidé v malém městečku poblíž fjordu. Ovšem tu vykreslil Hamsun opět sebe a dal nový průchod svým názorům na život a umění. I nadále bloudí sám a sám v mlčelivé přírodě norské, a v osamění, jen pro sebe hraje na své housle, tlumeně, se sordinou. Jen to mládí překvapovalo u kouzelného lyrického díla, ten neutuchající temperament, radost z každé krásy životní — a ten půvabný sloh, klidný, ale svěží, klasicky věcný a zas romanticky jiskřivý a vzletný.

IN MARGINE

Chladná a sychravá mlha plní lesy a údolí severská a jest pokračováním studeného, tajemného moře, z něhož vychází. Ale mlhami se prodere slunce, a již tu zůstává, třpytné, jako jen v čistém vzduchu severu to dokáže, vzdálené, jako je vzdálena ta čistá nebeská báň, ale i vlídné a přívětivé, jako by lehce hladilo a líbalo.

Toť náladové pozadí díla Hamsunova — takoví jsou i jeho lidé: nekompromisní, nervosně roztěkaní a proto nestálí, náladoví. Vzpruhy jednání dostávají z měnivého života a podle jeho rozmanitosti mění se pak i reakce, provázená činy. Tuto jednoduchou spojitost učinit zajímavou, v tom tkví umění básníkovo. Jsou to lidé zvláštní, na jaké nejsme zvyklí, nejsou střiženi podle běžné šablony. Proto jich nechápe, kdo se nedovede s básníkem do nich vmyslit — ale potom v jejich duši a srdci poznáváme nekonečné bohatství krásy.

Nejsilnější jejich znak jest: jsou obráceni do sebe, skoupí na slovo, nedovedou nikdy v pravý čas vyslovit, co by člověk průměrný řekl. Tím si ubližují nejen ve svém nitru, ale i v očích běžného pozorovatele, jenž jich nechápe a proto se jim snadno vysměje nebo jej znudí.

Seveřan bývá málomluvný, uzavřený. Takoví jsou i tito lidé. Nepovědí vám, co se v nich děje; jenom výsledky duševních

pochodů prozrazují. Proto jest jejich duše nepřístupna; od čtenáře se vyžaduje, aby si logické a psychické řetězy mezi jednotlivými stavy a projevy sám vyvodil. Je třeba přilnout k nim, abychom si tu práci s nimi dali; a básník je dovedl vskutku tolik přiblížit, aby se čtenáři stali blízkými.

Ještě jednou nemocí trpí všichni: podléhají docela a ve všem chvilkovým dojmům, dají se jimi úplně ovládat a zdají se tedy slabochy; tak zpečeťují také svůj osud ve společnosti. Toť Hamsunovo chápání osudovosti v životě lidském; suae quisque fortunae faber jeví se tu ve variantě nové a ironicky vyznívá v pravý opak svůj. — Původní živočišné vzněty v těchto lidech ještě nebyly potlačeny; vystupují místo logiky nynějšího člověka. Tím jest ovšem i jejich citovost přírodnější, opravdovější a mohutnější — kdežto moderní člověk uvykl již v generacích disciplinovat, to jest komolit svůj duševní život alespoň co do zevních projevů.

Jakožto přechodní zjevy pohybují se tito lidé zhusta v krajnostech mezi bezohledností a sebeovládáním. Jsou buď naveskrz dobří, to jest velmi shovívaví k jiným a přísní k sobě, nebo krajně zlí, vlastně spíš upřímní, když nezastírají svých náklonností, třeba byly sebe zrůdnější.

Proto Hamsun nejraději líčí člověka prostého, přírodního, ale i na tom ironisuje, co tu bylo zkaženo kulturou. Nejhlouběji pronikl do jejich duše tam, kde naznačuje hranice naivity a společenské konvence.

Proto jsou i jeho lidé tak všeobecní, spíš typy, při veškerém individualisování. Sotva je známe podle jména: přicházejí, nevíme odkud, objevují se nenápadně, bez přípravy, a právě tak odcházejí. Ale získávají nás ihned, neboť je v nich mnoho všeobecně lidského, tedy i našeho, proto se s nimi rychle ztotožňujeme. Jejich boly a radosti jsou nejskrytějšími boly a radostmi

našimi, a poněvadž mají odvahu projevit je — bývá náš vztah k nim tak vroucí.

A přec málokterý spisovatel vystihl mnohotvárnost duše právě moderního člověka tak všestranně jako Hamsun; jeho umění spočívá v tom, že ukazuje tisíceré její odstíny. Aby je vystihl plně, odvažuje se nejsmělejších pokusů: staví paralelně vedle sebe dvě postavy příbuzné, aby tytéž podněty působily s rozmanitých hledisk, a nad to, aby jedna v druhé zřela samu sebe. Dvojice Nagel—Minuta (později Parelius—Munken Vendt) je toho příkladem. — Jiná zajímavost jeho: podává tytéž lidi v rozmanitých obdobích vývoje, po letech, a zjišťuje, pokud se u nich jeví vzrůst a pokles, nestaraje se o příčiny a souvislost toho. Tak vystupují Edvarda a Mack po letech v románech Rosa a Benoni, tak poznáváme, jak filosof Karen prodělává celý životní vývoj ve třech dramatech; tak vystupuje básník sám ve všech skoro dílech se svou konfesí a kreslí tu vlastní svůj portrét v různých údobích životních.

Tu postavu básníka samého nalezneme — jak bylo ukázáno — v každé téměř knize. A poněvadž se představuje v různých érách vývoje a v rozmanitých, nevyčerpatelných náladách, je každý ten autoportrét originální a neopakuje se. Někdy básník stejným jménem označí přímo tuto osobní souvislost dvou i více děl, jinde ji dává tušit. V tom tkví organická vzájemná souvislost románů Hamsunových, jež vyplývají ze sebe chronologicky a také ideově, ba i místně a dějově.

Zvláštností Hamsunovou jest líčit lidi v rozmanitých stavech rozpaků, aby za zdánlivým výsměchem projevil s nimi soucit, porozumění, a nepřímo se vysmál jejich okolí. Tito lidé s krajním sebezapřením projevují dobrotu srdce, jež jim vhání krev ostýchavosti do tváří; dělají se často úmyslně směšnými, aby mohli

svoji laskavost a ochotu prokázat. Zvláště láska je činí otroky, ale velkého stylu a úchvatné vroucnosti. — Básník v tom jako by úmyslně dráždil čtenáře absurdnostmi; jeho lidé jsou na pohled abnormální, jejich jednání činí čtenáře nervosním, ale právě za tím se skrývá jejich aristokratismus. — A aristokrati ducha (někdy i rodu), skutečné osobnosti, jsou všichni. To je pro Hamsunovo pojetí lidí příznačné a je z nejsilnějších složek jeho mravního hodnocení lidí.

Zvláště v prvém období své činnosti kladl si k řešení těžké psychologické problémy, jež jest možno pochopit jenom inspirací, nikoli logikou; užívá někdy k demonstraci prostředků těžkých, ale velmi působivých: sugesce a hlubokého symbolismu. Že jest po této stránce zvlášť složitý a běžnému čtenáři naprosto nepřístupný, jest jasno.

Jest možno také vyznačit nejoblíbenější typy Hamsunovy, s nimiž se setkáváme skoro ve všech jeho dílech. Jsou to předně lidé, kteří vykonávají hrubou práci tělesnou. Básník je poznal, žil mezi nimi a sám konal podobné práce. Ukazuje, jak zůstávají blízcí zvířatům. Jejich zvířecí pudy líčí v plné brutalitě, ale úchvatně. — Láska k práci, jejíž oblažující vliv na duši básník pochopil, jest patrna ze všech knih, jež vyznívají nejednou v hymnus na práci hrubou, tělesnou.

Líčí dále lidi, ocítající se v nesouzvuku s civilisací, lidi nekompromisní, jejichž přirozené a nepotlačované sklony se projevují ve společnosti docela bezohledně. Působí pak ta jejich neohrabanost trapně, ale podmanivě. Ocítají se v tomto postavení vesměs muži — a ku podivu podmanivě tím působí na ženy, jež se do nich právě pro tuto přírodnost zamilují. I v tom projevuje básník vzácnou znalost ženy.

Jsou to dále lidé volní, jejichž opojivé city, vědomí volnosti,

básník sugestivně líčí. Proto jeho nejzdařilejší a básnicky nejmohutnější postavy jsou tuláci, samotáři a pod.

Hamsun líčí dále lidi utlačované, oběti bezohledné morálky soudobé. Projevuje mnoho pochopení a sympatie pro ně, jejich duševní pochody a bolesti vystihuje nejhlouběji. Vedle nich líčí jejich utlačovatele jakožto „děti doby", lidi banální a zbabělé, násilné k slabým a devotní k silným. Jsou to typy rázu Fojtova z Ibsenova Peera Gynta, lidé, jichž cílem je mamon, snahou zalíbit se prostředí, ideálem ukojení vlastních, zrůdných vášní. Nádherné jsou ženy Hamsunovy. Básník všechny obestírá kouzlem erotiky a podává je, jak se jeví oku muže zamilovaného. Odtud sférická, nadpozemská podstata některých. Jsou v nich ztělesněny půvaby světa a muž v jejich přítomnosti chápe mluvu všehomíra, skryté zdroje krás přírodních. — Žena je ztělesnění přírodnosti v člověku; ona má čistší přirozené sklony a miluje také u muže tu přírodnost. Jí neimponuje civilisace, nedá se uchvátit jenom duševními kvalitami mužovými, spíš jeho tělesnou silou a bezprostřední podmanivostí silné osobnosti. — Ženě tím připadá úkol vésti muže zpět k čistému, přirozenému životu.

Vysoký, takřka božský tento kult básníkův, projevovaný ženě, má však i folii: Básník se nerozpakuje vykreslit ženu i v plné její všednosti a brutální nízkosti, aby rázem opět ji vyvýšil, zduševnil a ukázal její ženství v plné oslnivé podmanivosti a kráse. — Hamsun vykreslil množství takových různorodých typů ženských, ale všechny jsou při veškerém naturalismu velmi vroucně pojaty; jeho Dagny, Eva, Edvarda, Viktorie, Blis, Iselina a j. jsou z nejkrásnějších postav básnických. — Vztah mužův k nim je rozmanitý. Někdy je to láska čistá, je apotheosou, muž se klaní před ní v hluboké pokoře. V této oddanosti, kterou básník líčí zhusta, je muž zdánlivě směšný a nemotorný, ale obratem se stává

velkým a úchvatným. — Jindy je láska smyslná; je rovněž čistá, ale plná vášně, jejíž projevy básník směle líčí. — Proti tomu stojí láska zvrácená; vyskytuje se velmi často a bývá protiváhou čistých citů; rozdíl muže a ženy se tu právě projevuje tím, že co u muže je chtíč, to u ženy bývá zvrácenost, jejímž předmětem bývají mužové nejohyzdnější tělem i duchem. — Konečně je tu „láska" konvenční, která bývá jen pozadím a jíž se básník vysmívá jako jednomu z politováníhodných výplodů naší doby.

Co ještě vyznačuje lidi Hamsunovy: vděčnost v mnoha odstínech a směrech (lidem za prokázanou chvíli štěstí, Bohu za dary, zvířatům za podněty citové, celému světu prostě za to, že jej na sobě trpí), oddanost (dobrým lidem i zvířatům), pokora před zákony božími i lidskými, jichž velikost sám uznává, ale současně i vzdor, hlavně proti Osudu a j.

Nejsilnější cit, který vyznačuje lidi Hamsunovy a tedy i básníka samého, jest — jak bylo mnohokrát naznačeno — láska k přírodě. Není to láska primitivní, neuvědomělá, ale taková, jakou cítí vysoce kulturní člověk, tedy vypěstěná, plně vychutnaná, možno říci: rafinovaná. — Jen ten může plně vnímat ticho přírody v celé intensitě, kdo poznal ruch života; jenom ten chápe její harmonii a mírnost, kdo poznal štvaní moderního života. A jenom ten vidí její velikost a mohutnost, kdo pochopil nedokonalost kultury a poznal tragiku nemohoucnosti lidského ducha.

Příroda působí na tyto lidi spíš svou intimitou než velikoleností. Oni se cítí spřízněni s jejími tvory, člověk jest bratrem jejich. Osamělý tulák hovoří s „madam", malou myškou ve své chatrči, jako se Glahn svěřuje se vším svému psu Ezopovi. Červ, lezoucí po zemi, je mu blízký jako člověk, který zabloudí do jeho chaty. Vnímá ten člověk Hamsunův vše, co je v přírodě, všemi smysly

a celou duší. Stromy v lese, mech a sníh na poli stávají se jeho přáteli. Skalisko před jeho chýší jej vítá; pařez borovice budí vzpomínky, on se do něho vmýšlí a spolucítí s ním. A jeho oči mají přitom snad týž prostý zvířecí výraz, jako měly oči lidské v době zkamenělin. — Změny počasí působí na něj celou svou náladovou mohutností; toť život přírody, její mluva, projevy citů. To on, její bratr a milenec, prožívá v plné síle. Naslouchá jí, rozumí a spolu s ní cítí — její nálada jest i náladou jeho. Za letní noci slyší Plejady zpívati ve své krvi, naslouchá tiché vodě a nekonečným mlčelivým lesům a srdce jeho je plno jako temného vína; bytosti přírodní oživují, krásné zjevy čekají v tiché touze na jeho objetí. Dívá se na srp měsíce, který stojí na obloze jako bílá škeble, a pocit lásky k němu jím prochvívá, srdce jeho buší mu vstříc tichými údery. Vítr jej volá a duše jeho se podrobuje přesvědčivě tomuto volání, on se cítí vyzdvižen ze své spojitosti, přivinut k neviditelným prsům, oči jeho vlhnou, chvějí se — Bůh stojí kdesi nablízku a dívá se na něj, on slyší to Boží šumění mezi stromy, ten sladký, jednotvárný blahozvuk mlčení, tento hlas života v nitru. On slyší kročeje Boží, vidí stín jeho mihnouti se kolem. — Slyší v jarním vzduchu světlé hedvábné tóny, které jej osvěžují a vábí; slyší rytmus přírody, její oddychování. Nálada její proniká jeho smysly, on pláče láskou a radostí a rozplývá se vděčností.

Ale lidský život jest ovšem také součást Přírody, a jako v Přírodě, nalézá básník harmonii také zde; disonance ji jenom zesilují. Slyší v něm nejtlumenější tóny, vnímá jej básnicky, noří se s rozkoší do největších jeho hlubin.

Lidé Hamsunovi žijí dvojím životem: životem snů a sváteční extase ve chvílích posvěcení a blízkosti s přírodou — a životem skutečnosti, když se od ní odkloní. Básník sám má ten svátek

vždy, protože zůstal naivním druhem Přírody. Odtud i chorobná citlivost jeho lidí pro životní odstíny; odtud i melancholie jich celkového založení. Proto se dívá básník spatra na lidi, kteří nechápou toho jediného zdroje posvěcení životního. Podle toho jest i jejich láska: přírodní — a ta jest nebem, nebo kulturní (analysující a skeptická) — a ta mění se vždy v peklo zoufalství.

Hamsun jest básník samoty. Praví: Nesejde na tom, zdali prší a hřmí, vítr burácí; často se nás zmocní jakási radost právě v deštivý den a přiměje nás, abychom se odebrali se svým štěstím do ústraní. Tu se vzpřímíme a podíváme rovně dopředu, občas jen se tiše usmějeme a rozhlédneme kolem. Nač myslíme? Čistá okenní tabulka, na ní paprsek sluneční, vyhlídka na malý potůček a snad i malý pruh oblohy. Není třeba více. — Jindy nejsou ani nejneobvyklejší dojmy s to, aby nás vytrhly z lhostejné chudé nálady; prostřed plesové síně můžeš sedět klidně, lhostejně a bez dojmů. Vždyť jen vlastní naše nitro je pramenem smutku nebo radosti.

Psychologické umění Hamsunovo je spíš reportérské než analytické; konstatuje pouze stavy, řady jich, nestaraje se zdánlivě o vzájemnou souvislost. A zůstává — rovněž zdánlivě — pouze na zevnějšku, který je zhusta směrodatný pro charakteristiku. Ale čtenář vnímavý najde mnoho mezi řádky. To i tam, kde zdánlivě přímo vysvětluje; jemná ironie spočívá v tom, že si sami musíme za jeho slovy nalézti pravý smysl. Toť další příčina, proč ho prostý čtenář nechápe, proč jeho lidé jsou zdánlivě abnormální a neodpovídají běžným společenským zvyklostem.

Sám ironicky praví o své znalosti lidí: Myslím, že umím trochu číst v duši lidí, se kterými se stýkám; možná, že neumím. Ó, když nastanou mé šťastné chvíle, tu se mi zdá, že nahlížím hluboko do duše jiných, ačkoli nejsem zvláště vtipná hlava. Sedíme ve světnici, několik mužů, několik žen a já, a mně se zdá, že vidím, co se děje v nitru těch lidí a co oni myslí o mně. Vkládám něco do každého mžiknutí jejich očí; občas vběhne jim do tváře krev a oni zčervenají, jindy se tváří, jako by se dívali jiným směrem, a přece na mne pohlížejí se strany. Sedím tu a dívám se na to všecko a nikdo netuší, že prohlédám každou duši. Po mnoho let jsem se domníval, že umím číst v duši všech lidí. Možná, že neumím...

Ostatně Hamsun od počátku své tvorby vyjadřoval psychologické poznání ironií; vnikl do povahy lidí, chápe jejich lidství, slabosti a sklony, ale pronikavě vystihl i snahu vše to zakrýti. To pak prozrazuje vždy momentně a bezohledně; spolu však s vědomím slabosti má soucit s lidmi pro jejich ubohost, ale i pohrdání velikášstvím, jehož nicotnosti odhaluje.

Smutek z poznání lidské ubohosti a snaha ukázati cestu pravou je spodním tónem Hamsunových románů. Skepse vyplývá z této bědy a ze vzdoru proti ní. Proto jeho lidé sami se vrhají v tu bědnost, nevyhýbají se jí, spíš jí vzdorují, třeba za cenu zničení. V tom spočívá jejich tragika a velikost, jejich mravní síla. Utrpení neodstrašuje, ale otužuje a zesiluje. A právě to, že až na dno pochopil nezměrnost utrpení lidského, vyvolává smutek citlivé a cudné duše básníkovy, marně zastíraný maskou ironie.

KNUT HAMSUN A ČESKÉ PÍSEMNICTVÍ

Umělec tak svérázný a vyhraněný pronikl svým dílem do celého světa a všude zanechal stopy své podmanivé osobnosti. Také k nám pronikl, a to v době, kdy právě realismus český prodělával nejdůležitější fázi svého vývoje.

Bylo to koncem let osmdesátých minulého století, kdy se román český propracovával k novým, zdravým a svěžím motivům, k přirozenému a prostému chápání života a mravních stránek duše lidské. Pokolení, přesycené umělkovaným rozebíráním citů dekadentního prostředí, vítalo s nadšením osvěžující vánek zdravé přírodní filosofie v novém románovém impresionismu, který místo churavých květů skleníkového ovzduší přinášel mohutnou a silnou, kypící vegetaci z chladného sic, ale kořenně silného, majestátního ovzduší severského. Duševní primitivismus, prostý citový vztah k přírodě, kult animálních složek v povaze robustního člověka, kulturou nezhýčkaného, a dále radostný optimismus zdravého, šťastného individua, neodcizeného půdě domácí — to byly ony prvky, jež naše pokolení podekadentní v tak hojné míře nalézalo v díle Hamsunově a s takovou láskou tlumočilo dále.

A sledujeme-li tyto prvky hlouběji, nalézáme ozvuky díla Hamsunova i v další etapě odklonu od sociálního a kritického realismu, ve fázi románového individualismu, jehož programem bylo zachycovat jednotlivé dojmy a nálady v nitru člověka osamělého, od společnosti odloučeného, do sebe soustředěného. Nikoli psychologie celých společenských tříd, ale duše jedincova byla tu nadále předmětem zájmů a pozorování, a to zas nikoli běžného jedince, ale typicky individuálního tlumočitele nálad autorových, tedy projev spíš lyrický a deskriptivní než románový.

V této fázi bylo umění Hamsunovo blízké našemu básníku Antonínu Sovovi, tak je chápal Jiří Mahen, tím směrem se mu blížil Viktor Dyk, tak se ozvalo v díle Fráni Šrámka (Stříbrný vítr) a Růženy Svobodové. V jeho ovzduší přímo vyrostlo umění tragického melancholika Rudolfa Těsnohlídka, jenž severským autorům vždy byl nejbližší.

I výtvarně působilo umění Hamsunovo, v němž se tak plasticky obráží celý majestát severské přírody a jež tak sugestivně tlumočí soulad v duši primitivově. U nás vyjádřil tento velkolepý lyrismus severského umělce Jan Konůpek, věrný ilustrátor českých vydání díla Hamsunova. —

Romány Hamsunovy byly do češtiny překládány již začátkem devadesátých let minulého století. A jest zvláštní, že prvé větší dílo, které k nám takto proniklo, je skladba pro další vývoj básníkův nejméně typická a celkem snad i nejméně hodnotná: roku 1893 vyšel nákladem Hynkovým tendenční román Nová země v překladu Milady Lesné-Krausové. A ještě zvláštnější jest, že dalším dílem, k nám uvedeným, byla — opět Nová země, kterou roku 1897 vydal Václav Petrů v Ottově knihovně Zlaté Prahy. Z ostatních románů byl k nám šestkrát uveden Pan: nejprve v překladu Huga Kosterky ve Vzdělávací bibliotéce (bez vročení), pak čtyřikrát ve Veraikonu (1912, 1917, 1918, 1919) v převodu Gustava Pallasa a s úvodem Růženy Svobodové a konečně v souboru u Hynka v překladu H. Hackenschmieda (bez vročení). Vedle Pana největší obliby u českého čtenáře dosáhla nejromantič-

tější povídka Hamsunova Viktorie: vyšla po prvé r. 1900 v Ottově laciné knihovně národní v překladě Václava Petrů, pak třikrát v převodu Huga Kosterky (roku 1916 ve skvělé edici Kamily Neumanové Knihy dobrých autorů a r. 1930 a 1943 v souboru Hynkově) a konečně r. 1929 ji vydala Milada Lesná-Krausová nákladem Žikešovým. Třikrát byl k nám uveden románový debut Hamsunův Hlad: roku 1902 a 1917 v překladu Huga Kosterky v serii Naše knihy nákladem Hejdy a Tučka a roku 1932 v souboru Hynkově v překladu Milady Lesné-Krausové. — Téměř celé ostatní románové dílo jeho je do češtiny přeloženo, většinou vícekrát. Ve větších souborech vycházely: nákladem Klikova Zátiší v letech 1918—23 Poslední radost, Děti doby, Město Segelfoss, Podzimní hvězdy, Rosa, Hra života (prvý v překladu Gustava Pallasa, ostatní od Viktora Šumana), u Srdce Blouznivci a Matka země (obé přeložil Ivan Schulz) a v autorisovaném souboru Hynkově v letech 1925—30 (kromě uvedených již) ještě: Děti doby, Mysterie, Osada Segelfoss, Poslední kapitola, Rosa, Tuláci, Benoni (v převodu Milady Lesné-Krausové a Emila Waltra). Kromě toho byly do češtiny přeloženy: Povídky Hamsunovy (přel. Jan Osten roku 1906), Královna ze Sáby (přel. Gustav Pallas r. 1910), Mysterie (přel. Karel Dyrynk r. 1909), Rosa a Benoni (přel. Emil Walter r. 1919 a 1922), Tlumeně hude poutník (přel. Ivan Schulz 1919), Tuláci (přel. Karel Wolf r. 1911), V říši půlměsíce (přel. A. Chudák r. 1919), V zemi dobrodružství (přel. Ivan Schulz r. 1920), Ženy u studnic (přel. Hugo Kosterka r. 1922), Matka země (přel. Ivan Schulz r. 1922).

OBSAH

GUSTAV PALLAS: KNUT HAMSUN

a soudobá norská beletrie

II. přepracované a doplněné vydání v srpnu 1944
vydal Orbis, Praha. (I. vydání vyšlo v roce 1933.)
S 1 přílohou. Písmem Aldine Bembo vytiskla
knihtiskárna Orbis, Praha.

Brož. 20 K